

hej|livet

ett magasin om livsfrågor från Svenska kyrkan

02 | 2018

ROAD TRIP
Norra kyrkogårdarna

BEGRAVNINGAR
genom tiderna

KREMATORIET
stannar i Norrköping

BENJAMIN PROM

”Jag blir absolut rädd
i vissa situationer”

TEMA DÖDEN

ATT FÖRLORA ETT BARN | ETT SISTA FARVÄL I AVSKEDRUMMET | ATT TALA MED UNGA OM DÖDEN

”Där en enkel blomma vid en grav kan få vara ett tecken på den djupaste kärleken till en människa som gått före”

Det händer att jag helt utan ärende går in på en kyrkogård. Öppnar grinden och vandrar runt mellan gravarna. Läser på stenarna om människor som gått före oss. Ser hur olika vi uttrycker oss i olika tider. Stannar vid minneslunden. Möter kanske någon som verkar ledsen. Hör en koltrast som sjunger. Fylls av vemod över skönheten och ändligheten. Att livet är både starkt och skört. Att själva grundvillkoret för att ha fått ett liv är så lika för varje människa.

Kyrkogården är en plats för gråt och saknad, där vi får ge uttryck för vår sorg och längtan och där en enkel blomma vid en grav kan få vara ett tecken på den djupaste kärleken till en människa som gått före. Där vi får tänka på döden och det som gör ont. Där vi får tänka på livet i det stora och i det lilla.

Kyrkogården är en plats för hopp om livet. I min egen tro på Gud är den ett tecken på att det finns en omsorg om oss bortom döden. Att våra liv är större än oss själva och att vars och ens liv är oändligt värdefullt. Att det är någon som väntar på oss, oavsett hur vi tror och tänker.

Kyrkogården är till för alla. Det tycker jag är fint. Vi ska alla dö en dag och vi får alla en plats på kyrkogården. Därför är det gott att det får vara en plats för oss mitt i livet. Att du får öppna grinden och gå in och följa grusgångarna, vem du än är. Kanske att koltrasten sjunger för dig när du kommer.

Hälsar
Thomas Wärfman
kyrkoherde

Innehåll

- 4 TIO SPANINGAR | Om döden
- 6 RESA | Road trip Norra kyrkogårdarna
- 10 MÖTET | Polisen Benjamin Prom
- 14 UPPLEV | Döden på film
- 18 RECENSIONER | Film, böcker och musik
- 19 EN FRÅGA | Tre svar
- 20 HEMMA HOS | Maria Gustavsson
- 24 OM | Krematoriet
- 26 LIVET | Döden
- 40 HISTORIA | Begravningar genom tiderna
- 42 SAGT OM | Döden
- 44 KRÖNIKA | Per Westerberg, begravningsentreprenör
- 44 HEJ DÄR | Setareh Yousefi

ANSVARIG UTGIVARE
Thomas Wärfman, kyrkoherde

REDAKTION
Cilla Holmqvist, redaktör och layout
Annelie Tollerå, text och foto
Axel Arkstål, text och foto
Matilda Eklöf, text och foto
Niclas Fasth, foto
Backoffice Resurs i Sverige AB, layout

UTGIVARE
Svenska kyrkan i Norrköping

TRYCK
Norrköpings tryckeri

DISTRIBUTION
Samhällsinformation/Postnord

OMSLAGSBILD
Benjamin Prom
Foto Niclas Fasth

KONTAKT
Svenska kyrkan i Norrköping
Box 263
601 04 Norrköping
011-24 10 00
norrkoping@svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan
NORRKÖPING

1

EN PLATS FÖR SORGEN

Att sörja en nära vän eller anhörig efter ett dödsfall är en smärtsam upplevelse. Vissa personer

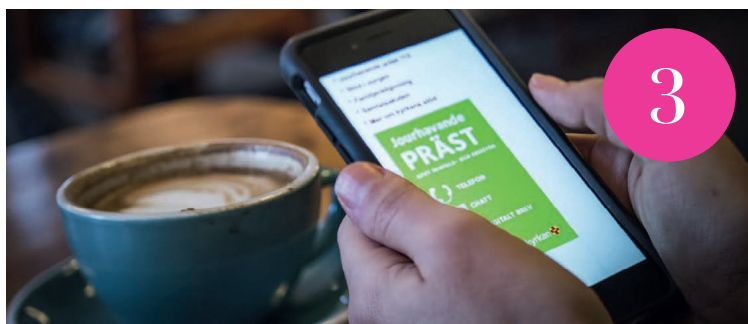
behöver stöd i det mest akuta skedet, andra hör av sig många år efter sin förlust för att få bearbeta det de varit med om. I Svenska kyrkan finns möjlighet till sorgegrupper där man tillsammans pratar om och bearbetar sin sorg. I alla sorgegrupper råder tystnadsplikt och deltagandet är kostnadsfritt. Kontakta Svenska kyrkan för mer information.

2

VI LEVER LÄNGRE

Medellivslängden från år till år i Sverige har varierat mycket under decennierna.

Faktorer som krig, sjukdomar och liknande har stor inverkan på statistiken. Genom att titta över längre spannen kan vi dock se att vi lever längre och längre. År 1861 beräknades kvinnor leva i ca 48 år medan männen i cirka 45 år, markant lägre än de 75 respektive 70 år som beräknades för 2016. Faktum är att det är först under de senaste 50 åren som livslängden ökat så markant, något som till stor del kan kopplas till medicinska framsteg. (Källa: Statistiska centralbyrån).

3

Stöd vid självmordstankar

Idag finns flera organisationer som man kan vända sig till om man själv eller någon man känner har självmordstankar. MIND – självmordslinjen har öppet 06.00 – 24.00 varje dag på nummer 90101. Vid akuta ärenden så ring alltid 112. Du kan också ringa 112 för att komma i kontakt med Svenska kyrkans jourhavande präst som har särskild utbildning för att arbeta i jouren. Hjälpnumret kan nås på 0771-22 00 60 där du anonymt får möjlighet att få ett första stödsamtal vid kris.

4

Första hjälpen vid sorg

Ingen människa ska behöva vara ensam i sin sorg. På svenskakyrkan.se/sorg finns samlade tankar och konkreta tips som gör det lite lättare för oss som medmänniskor att finnas där för någon som sörjer. Sorg kan inte botas, men genom att dela den kan sorgen göras mer uthärdlig. Tipsen är baserade på Svenska kyrkans långa erfarenhet av att möta och stötta sörjande

och tänkta som en första hjälp, för den första tiden, när döden drabbar. All sorg är unik och det finns inga absoluta sanningar eller instruktioner att applicera, kanske är det också därför som så många känner sig osäkra inför mötet med andras sorg. Du kan själv ladda ner en Första hjälpen vid sorg-folder på hemsidan eller prata med din församling.

5

Begravningsavgiften – vad går den till?

Det finns kostnadsfria gravplatser till alla som är folkbokförda i Sverige, oavsett trostillhörighet. Dessa gravplatser finansieras genom en särskild begravningsavgift som alla folkbokförda i Sverige betalar via skatten. Begravningsavgiften finansierar krematorier, begravningskapell och begravningsplatser. Den går också till lön för personal inom kyrkogårdsförvaltningen. Enkelt uttryckt används begravningsavgiften för att se till att alla människor, oavsett tro och samfundstillhörighet, får en värdig behandling när de avlidit. Begravningsverksamheten är ett samhällsuppdrag som staten har givit Svenska kyrkan över hela landet.

0

SUICIDE ZERO

6

SUICIDE ZERO

Den psykiska ohälsan är större än någonsin i Sverige och ibland ser man ingen utväg. Suicide Zero är en organisation som arbetar för att radikalt minska självmorden genom att minska stigmatiseringen kring psykisk ohälsa, arbeta fram lösningar för att rädda liv och att öka kunskapen kring suicid. Organisationen arbetar på ett nationellt plan med att påverka lagar och implementera metoder och samhällsfunktioner, exempelvis kriscenter, som på sikt ska minska antalet självmord.

7

Ljus och värme när vi dör

Exakt vad som händer vid döden vet vi inte. Forskaren Sam Parina försökte få en inblick i mötet med döden. I sin studie som utfördes på University of Southampton i England intervjuades personer som kommit tillbaka efter att ha varit kliniskt avlidna. Dödsögonblicket beskrivs av de intervjuade som fridfullt och att de såg eller kände ett varmt ljus som drog dem till sig. Dr Parinas slutsats är att människor troligtvis har en överlevnadsfunktion som orsakar ljuset och känslan vilket förklarar varför människor från runt om i världen upplever samma fenomen.

9

En plats att sörja våra djur

Ett husdjur kan bli en kär familjemedlem och sorgen när de går bort kan vara densamma som när en människa i ens närhet avlider. I Folkparken nära strömmen ligger en djurkyrkogård som drivs av Fiahemmet. För 100 kr/år finns här möjligheten att begrava sin fyrfotade eller bevingade familjemedlem och ha en plats att sörja. Det finns en del restriktioner som kommunen har beslutat, däribland att om ett djur väger mer än 15 kg så måste det kremeras före begravning. Begravningarna sker sommartid enligt överenskommelse. Kontakta Fiahemmet på 011-31 14 99 för bokning och information.

8

100 ÅR SEDAN GETÅOLYCKAN

I år är det 100 år sedan Sveriges hittills största tågolycka skedde vid Getå utanför Norrköping. Året var 1918 och minst 42 personer avled i olyckan. I höst uppmärksammas 100-årsminnet av olyckan med bland annat en stor konsert i Norrköping.

10

Askgravlundar allt mer populärart

Askgravlundar är en minneslund med en gemensam skylt över vilka som är begravda på platsen. På så sätt blir platsen inte anonym. I Norrköping ökar förfrågan och Svenska kyrkan i Norrköping satsar på att bygga ut askgravlundarna. Under våren har Kullerstad skogskyrkogårds askgravlund

färdigställt. Övriga finns på kyrkogårdarna i Matteus begravningsplats, Norra begravningsplatsen, Östra Eneby kyrkogård (både gamla och nya delen), Styrstad kyrkogård samt Simonstorp kyrkogård. Läs mer på: www.svenskakyrkan.se/norrkoping

Visionen om en "levande" kyrkogård

Norrköpings kyrkogårdsförvaltning har en vision om en "levande" kyrkogård. Det kan tyckas motsägelsefullt, men handlar om att arbeta för en trivsamt, välskött och välkomnande kyrkogård och att bevara det rika kulturarv som kyrkogården utgör. På så sätt vill man göra döden till en del av livet och skapa en kyrkogård dit vi gärna vill gå för att minnas våra nära och kära.

resa | Norra kyrkogårdarna

Road trip över de norra kyrkogårdarna

I norra delen av Norrköping ligger tre kyrkogårdar som nästan smälter samman till ett enda stort kyrkogårdsområde. Vi gör vår road trip över Krematorielunden, Norra kyrkogården och Matteus kyrkogård, som tillsammans bildar en otroligt vacker, grönskande plats.

Text Annelie Tollerå Foto Axel Arkstål

Ovan Pestkyrkogården

Till höger Barnlinjen

På gör många arrangemang till begravningar. Här är några exempel på hur det kan se ut.

Den som vandrar över kyrkogårdarna hittar gravplatser av väldigt olika karaktär och det är just det som gör vandringen över kyrkogårdarna så njutbar. Från Matteus kyrkogårds pampiga 1700- och 1800-talsgravar över den tidens stormän, till dagens gravsätt med minneslunder och askgravlunder med sina karaktäristiska små namnskyltar. I kyrkogårdarna finns vindlar och vrår, parkbänkar utplacerade i olika gömmor, vackra planteringar och inte minst de olika begravningskapellen.

Fåglarna sjunger och naturen liksom pockar på mitt i stan. Kyrkogårdarna är verkligen en oas där själen får vila.

Pestkyrkogården

I Krematorielunden ligger pestkyrkogården, som består av åtta kalkstenshällar. Det är ingen egentlig begravningsplats,

utan istället har stenarna samlats från de massgravar som öppnades i området mellan dagens gamla fängelse och Himmelstalunds herrgård.

När pesten svepte över Norrköping under åren 1710-1712 slog den hårt mot befolkningen. Det är den i särklass största katastrofen i mängd människoliv räknat som drabbat Norrköping. Det fanns till slut inte tid för kistor och begravningar, utan likbärarna fick plocka upp människor direkt från gatan och forsla bort dem. Man räknar med att en fjärdedel till uppåt hälften av Norrköpings befolkning strök med. I början av 1700-talet hade Norrköping ca 6000 invånare, så det innebär att flera tusen personer kan ligga begravda i anonyma massgravar under bland annat delar av dagens frisbeegolfbana.

Inskriptionerna är nästan borta från stenarna idag. På några av dem kan man

hjälpigt tyda text. När gravhällarna samlades till den här platsen är inte känt och det ska ha funnits ännu fler stenar. I Norrköpingskrönikan från 1921 finns inskriptioner från ett tjugotal gravhällar dokumenterade.

Barnlinjen

Om man går förbi den så kallade barnlinjen på Norra kyrkogården är det svårt att inte stanna upp och bli berörd. Beskrivningarna på gravvårdarna är hjärtknipande, då man genom att läsa dem ganska snabbt inser att här ligger enbart barn begravda. Platsen användes från början av 1900-talet fram till 1960-talet.

De flesta av barnen tycks vara avlidna på 40- och 50-talen och namnen på stenarna är ofta tidstypiska för den perioden. Linjegravar är gravar utan gravrätt, så kallade friplatser. På 60-talet

Ovan Getåolyckans minnesgrav

Nedan Stenarrangemang vid Askgravlunden

kom istället de första minneslundarna.

Den unika lilla begravningsplatsen är omtyckt och idag har ett lokalt beslut tagits på kyrkogårdsförvaltningen att inte röra gravplatsen, utan istället bevara den som den är för eftervärlden. Under vintern och våren har barnlinjen börjat göras iordning - gravstenar har riktats upp och man har börjat fylla i bokstäverna med guld eller svart.

Getåolyckans minnesgrav

På Norra kyrkogården finns en minnessten över de omkomna i Getåolyckan 1918. Några av de förolyckade kunde aldrig identifieras, och de finns begravda här. För övrigt räknar vi till 25 specifika namn på gravstenen, men minst 42 personer dog i olyckan. De övriga borde alltså ligga i enskilda gravar i sina familjers försorg. Stenen är rest av SJ och är en fem meter hög sten i röd granit från Graversfors, vilket är området där olyckan skedde.

Olyckan inträffade den 1 oktober vilket innebär att det är 100 år sedan olyckan i höst. Det är den hittills svåraste tågolyckan i Sverige. Tåget var på väg mellan Malmö och Stockholm när

olyckan skedde på grund av ett jordskred som utlösts strax innan tåget åkte förbi. Tågrälsen låg i en brant sluttning och loket och dess tio vagnar spårade ur och kanade ner längst branten ner till landsvägen nedanför.

Det glödande kolet som drev loket föll ut och satte eld på vagnarna där många passagerare satt fastklämda. Antalet omkomna berodde alltså inte på själva urspårningen, utan istället på den brand som startade efteråt.

Det exakta antalet omkomna har inte fastställts.

Askgravlunden

På Matteus kyrkogård finns en av Norrköpings nya askgravlundar.

Askgravlunden är ett relativt nytt gravskick och har vuxit fram ur ett behov att erbjuda en mindre anonym begravningsplats än minneslunden, men där man väljer att inte hålla en gravrätt. Skötseln ansvarar kyrkogårdsförvaltningen för. Askarna från den avlidne begravs i lunden och de anhöriga kan välja att vara med vid gravsättningen, men själva platsen markeras inte. Istället finns bestämda utrymmen för namnskyt, så att

Ovan Judiska kyrkogården och
Askgravlunden

Till höger Eken

namnen på de som vilar i lunden ändå framkommer. Vid särskilda ställen finns plats för snittblommor och gravljus för den som besöker askgravlunden.

Alla städer erbjuder inte askgravlundar ännu då detta gravskick är så nytt, men i Norrköping invigdes den första askgravlunden 2003. Askgravlunden på Matteus kyrkogård daterar från 2011. Totalt finns sex askgravlundar i Norrköpingsområdet. I och med den ökande efterfrågan planeras fler sådana platser.

Eken

En grav av det ovanligare slaget finns på Matteus kyrkogård, där gravplatsen i princip enbart består av en stor ek med en namnskyld på. På skylden framgår det

att modern Helena och dottern Johanna, som levde under 1700- och 1800-talen, vilar här. Man vet ingenting om vilka de här båda kvinnorna var och inte heller om eken är ursprunglig från gravsättningen, men skränan säger så. Skylden har ialla fall satts upp i ett tidigt skede på eken.

Kyrkogårdsförvaltningen flyttar skylden då och då medan eken växer. Idag är graven K-märkt och skyddad för att bevaras till eftervärlden.

Judiska kyrkogården

På Matteus kyrkogård finns också den judiska eller mosaiska begravningsplatsen, som fick sitt tillstånd som judisk begravningsplats 1872. Den äldsta

bevarade gravvården är över David Davidson, redan från 1803. Troligtvis ligger medlemmar av församlingen begravda tidigare än så.

Här finns gravar efter flera framstående Norrköpingsslakter, men även gravar av offren för Förintelsen. Dessa hade räddats med bussar från koncentrationslägren, men flera av dem hann bara uppleva några månader i frihet, då de var i eländigt tillstånd när de anlände år 1945 och avled i sin nya stad.

Varje år arrangerar Norrköpings kommun tillsammans med Svenska kyrkan en manifestation med ett fackeltåg på Förintelsens minnesdag 27 januari. Fackeltåget avslutas här på de judiska kyrkogården. •

mötet | Benjamin Prom

Att se döden i vitögat

Det är svårt att inte bli helt golvad av den passion som Benjamin Prom utstrålar för sitt yrke som polis. I våras larmade han om situationen för ungdomar i Norrköping city. Trots att yrket kan innebära stora risker har han inte ångrat sitt yrkesval en sekund.

Text Annelie Tollerå Foto Niclas Fasth

”Jag blir absolut rädd i vissa situationer, det får du gärna skriva”

Redan som barn drömde Benjamin om att bli polis, och för Benjamin gick drömmen aldrig över.

Drömmen bet sig fast även högt upp i åldern och in på gymnasietiden. När skolan besöktes av en polis som kom och berättade om yrket bestämde Benjamin sig. Och står bensäkert kvar vid sitt val.

– Jag måste säga att det är ett av de bästa valen jag gjort här i livet, säger Benjamin. Jag ångrar inte en sekund att jag blivit polis.

Det är svårt att inte bli helt golvad av den passion som Benjamin utstrålar för polisyrket. Han jobbar inte som polis, han är polis. Man brukar säga att vissa personer har ett kall till sitt yrke och Benjamin tillhör definitivt den skaran.

Vad var det som gjorde att du drömde om att bli polis?

– Det var allt med polisyrket. När jag var liten var det såklart det där med polisbilar och polisuniform och att man tyckte att poliser var coola. Men numera är det absolut att få göra skillnad i samhället och att få jobba med människor. Jag gör något meningsfullt i stort sett varje dag. Det känns oerhört bra.

Förmedlar polisens vardag på Facebook

En glimt från polisens vardag får man genom Norrköpingspolisens facebookkonto “Polisen Norrköping”, som Benjamin ansvarar en del för. Genom facebookkontot har Benjamin kommit att bli igenkänd av många Norrköpingsbor. Otaliga människor

följer kontot och hejar på Benjamin och hans kollegor när man får följa dem i deras kamp att skapa ett gott samhälle på Norrköpings gator.

– Det bara blev så att jag fick ta hand om facebookkontot, berättar Benjamin. Jag visade mig intresserad av att uppdatera helt enkelt. Jag tycker att det är så viktigt att nå ut med det vi gör.

Facebook är ett bra verktyg. Genom Facebook kan jag nå människor direkt, utan någon mellanhand.

Kontot har 6500 gillare, men då och då gör enstaka inlägg genomslag och sprids snabbt till ännu fler. Ett exempel är det inlägg om ungdomar i Norrköping city som Benjamin skrev i våras. Det nåddes snabbt av 150 000 människor och även lokaltidningarna plockade upp polisens larm.

Larm om ungdomar i city

– Situationen för ungdomar i city är inte bra, berättar Benjamin. Jag ville varna så att folk får upp ögonen på vad som händer i stan. Det är en olämplig miljö för ungdomar att vistas i helt klart, säger han. Klimatet har hårdnat och ungdomarna använder ett fult och hårt språk och har en väldigt trist attityd mot vuxna generellt.

Har det blivit värre på senare år?

– Ja, det blir värre och värre. Det är en situation som vi alla måste hjälpas åt med. Förr var det ungdomar som rökte cigaretter, men nu är det inte ovanligt att vi ser barn som röker. Vi ser även att ungdomar använder narkotika helt öppet och det har hänt att 13-åringar har narkotika på sig och säljer. Jag

brukar tänka att det nog snart inte kan gå ner så mycket mer i åldrarna. Det är faktiskt helt galet.

Finns det mycket narkotika i stan?

– Det är obegränsad tillgång, måste jag säga. Vill du få tag på det så får du det. Så enkelt är det.

Vad beror det på att det blivit så här illa?

– Det är svårt att säga. Om jag kunde peka på en orsak så skulle jag vinna pris. Det hela handlar om en komplex orsakskedja, om uppväxten hemma, situationen i skolan, vilket gäng man hamnar i, påverkan på internet, påtryckningar. Det handlar om att ungdomar sluter sig i en egen miljö där de har helt fria spelregler och där vuxna inte närvarar. Ibland har de helt enkelt inte föräldrastödet, men det är också viktigt att säga att många föräldrar gör allt de kan. Vilken vuxen idag kan hänga med i ungdomarnas värld, egentligen?

Centrum, en samlingsplats efter skolan

Benjamin pekar på att ungdomar är duktiga med mobilen och ligger ett steg före hela tiden. Han förklarar att det finns appar som de använder för att dölja sms eller för att dölja bilder, så att de vuxna ser en tillrättalagd version av mobilen.

– Det kan kännas omöjligt att hänga med i ungdomarnas steg, men vad ungdomarna gör i till exempel sin mobil är viktigt att ha insyn i. Det är en balansgång att hitta en bra dialog med sin ungdom. Går man på för hårt kan de bli helt inneslutna. Man får

inte curla för mycket heller, tror jag. Men märker man att ens ungdom till exempel slutar intressera sig för sin aktivitet som de gått på sedan länge, eller helt byter umgängeskrets, börjar röka, eller om man lägger märke till ett förändrat beteende, då kanske man ska börja ställa lite frågor.

Benjamin berättar att många föräldrar tror att buset och kriminaliteten händer sent på kvällen, men det är inte alltid helt sant. De tror att det inte finns några problem mellan till exempel 15.00 och 19.00, men det är strax efter skolan det händer, försäkrar Benjamin.

Personligt engagemang

För Benjamin är engagemanget i ungdomarna ett starkt driv i yrket som polis. Han jobbar som gruppchef för områdespolisen sedan snart ett år tillbaka, men har innan dess arbetat operativt i 10 år på ingripandeverksamheten, där man arbetar med akuta ärenden. Områdespolisen arbetar istället mycket förebyggande och i samverkan, men verkar också mycket operativt. Fokus är ställt på bland annat Norrköpings problemområden. Innan poliskarriären jobbade Benjamin några år i häktet. Där lärde han sig hur man ska ta

människor i den kriminella världen.

– Det är det enda det handlar om i yrket som polis tycker jag. Att kunna ta människor. Men ett av mina största driv är ungdomarna måste jag säga. Att kunna vända på situationen för ungdomars framtid är värt mycket. Det är verkligen att hjälpa personen och i förlängningen hela samhället. Det är ett mycket svårt arbete där varje fall är unikt. Man kan lägga ner mycket resurser, tid och engagemang i en enskild person och det funkar inte ändå. Men sen när man har lagt sitt engagemang och det funkar, är det värt allt arbete.

Att Benjamin har en stark tro på det goda samhället märks.

– För mig är yrket personligt. För mig, vill jag påpeka. Jag säger inte att det är så för alla poliser. För mig är det mer än bara ett yrke. Det är lite av en identitet.

Benjamins starka personliga driv för sitt yrke kan inte förklaras med något ovanligt i uppväxten. Han är uppvuxen som en vanlig medelsvensson, först i Finspång och sedan i Pryssgården i Norrköping. Privat har han en sambo, barn och bonusbarn. Hans pappa kommer ursprungligen från Gambia, medan hans mamma är svensk. Vi pratar en stund om han har mött något negativt i yrket på grund av sin hudfärg.

– Nej, nästan inget, säger Benjamin. Om det har varit någon som sagt en kommentar så är det i alla fall inget som har fastnat. Tvärtom så måste jag säga att det är en fördel i yrket. Jag kan fungera som en förebild för ungdomar med invandrarbakgrund och jag brukar vinna förtroende ganska lätt. Ungdomarna ser att man kan bli något, trots att man är mörk. Att det finns en framtid.

Utsatt yrke

Att vara utsatt för risker var inget som fick Benjamin att tveka över att bli polis.

– Nej, det har aldrig fått mig att tveka. Jag vet och visste att man kan bli utsatt för direkt livshotande situationer som polis. Visst har jag varit med om extremt svåra situationer. Det har hänt att jag har blivit angripen av någon som är narkotikapåverkad och lider av psykisk ohälsa och som försöker skada

OM BENJAMIN

Namn | Benjamin Prom

Ålder | 35 år

Yrke | Polis

Familj | Sambo, barn och bonusbarn

Bor | Norrköping

Brinner för | Min familj

Gör på fritiden | Umgås med familj och vänner, älskar film serier & fotboll, borde träna mer!

mig. Jag har fått slåss för att ta mig loss. Jag har blivit överrumplad och nedbrottad.

Vid några tillfällen har Benjamin blivit hotad med vapen.

– Vid ett tillfälle drog en person pistol emot mig. Men då var jag och min kollega snabbare med att dra upp våra vapen, så han gav sig. Det kunde ha gått illa såklart. Det där är riktigt svåra situationer, men som tur var gick det bra.

Döden närvarande

I yrket som polis är döden ständigt närvarande. Jag frågar hur det är att inte veta vad som ska dölja sig bakom en dörr vid exempelvis ett lägenhetsbråk.

– Vi har ett säkerhetstänk när vi öppnar en dörr. Vi går inte in i olika miljöer utan att vara förberedda, utan vi har bra utbildning. Och vi ser mycket, mycket misär. Till exempel kommer vi ibland in när människor har tagit livet av sig. Det har jag sett många gånger, tyvärr. Det är alltid tufft, det är mycket att ta in. Dels det man ser visuellt, men också att ta in personens situation. Det är en överklig känsla och det kan vara tufft att hantera.

– Även trafikolyckor är obehagliga syner, fortsätter Benjamin. Några gånger har jag sett människor som hoppat framför tåget. Att ge dödsbud till en förälder vars barn har gått bort är svårt att relatera till. Det är oerhört svårt. Då gör man sitt jobb. Någon måste göra det och det landar på polisen.

Benjamin räknar upp fall efter fall av våldsamma situationer som han har varit med om. Jag hade förväntat mig att Benjamin skulle räkna upp några få fall som kanske utmärker sig, men Benjamin möter hela tiden döden i yrket. Döden kan ständigt ligga på lur i Benjamins polisvardag. Även när döden har kommit naturligt, men utanför sjukhusets försorg, blir polisen tillkallad som rutin.

Hur överlever du att hela tiden se döden i vitögat?

– När gång kan det verkligen kännas som om man förlorar hoppet om mänskligheten. Ibland kan det kännas tungt att se så mycket misär, alltså. Men då brukar jag påminna mig om att vi hela tiden ser baksidan av medaljongen. Det gäller att vara medveten om att det finns en ljus sida av livet också.

Utvecklas som människa

Ibland kan ryggsäcken bli tung, förklarar Benjamin. Men polisen är välutbildad och har strategier för att hantera det.

– Först och främst pratar vi kollegor mycket med varandra. Räcker inte de samtalerna så har vi möjlighet till avlastningssamtal med psykolog, fortsätter Benjamin. Vissa situationer kan följa med i tankarna en längre tid. Men för mig finns inget egentligen som tynger. Tvärtom, man utvecklas som människa och lär sig mycket om livet och om sig själv.

Inga machopersoner

Benjamin vill understryka att de som jobbar som poliser inte är några machopersoner, utan är vanliga människor med känslor.

– Ingen försöker vara "tuff", utan vi pratar om vad vi känner. Vi är öppna med om vi har varit rädda, för det kan man bli. Jag blir absolut rädd i vissa situationer, det får du gärna skriva, säger Benjamin med eftertryck.

– Men man lär sig vad som är viktigt i livet. Och det tror jag är att ta hand om varandra. •

Döden på vita duken

Finns det egentligen något mer klassiskt filmtema än just döden? Sedan berättelsens begynnelse har döden fascinerat människan och fortsätter att dyka upp i film, tv-serier och media om och om igen. Men varför är det ett så vanligt tema och hur har döden skildrats i filmens värld genom åren?

Text och foto Matilda Eklöf

Johan Karlsson är verksamhetschef på kommunens filmverksamhet, biografen Cnema och är väl insatt i filmens värld. Han menar att det inte är något konstigt med att döden är så vanligt förekommande på vita duken, snarare tvärt om.

– Döden är ju ett filmiskt stoff, förklarar han. Man jobbar med döden i film hela tiden. Det är ett av de starkaste dramaturgiska knepen som finns i film och tv. Tänker man efter lite så märker man att döden är ett element som finns med i alla berättelser.

Människan har historiskt sett aldrig sett så mycket rörliga bilder som hon gör idag. Mediumet är oändliga: YouTube, Netflix, biografer, snapchat och tv bara för att nämna några. För tio år sedan gjordes en studie som visade att en 15-åring då i snitt hade sett 3000 mord på film och tv. Idag är det förmodligen ännu fler.

– Man kan fundera på vad som händer med en. Blir man avtrubbad eller mer igenkännande och ödmjuk för att man lär sig någonting? Frågan stannar lite i luften innan han fortsätter.

– För några hundra år sedan fanns inte film och tv. Men döden fanns ju fortfarande. På det sättet tror jag ändå att vi såg fler döda då än vi gör idag. Förut såg vi dem på riktigt men nu får vi utlopp för det genom film och tv. Det blir ett titthål, en chans för det att pysa ut liksom och ett

Johan Karlsson Verksamhetschef på biografen Cnema

utrymme för att kunna fundera kring det. Döden 2018 är både någon annanstans och inte lika nära som förut.

Romantiseringen av döden tror han dock är något som förekommer mer förut.

– Idag skildras den nog både mer realistiskt och mindre romantiserande. Den är inte bara vacker och man far iväg som man kan se i filmer från 40- och 50-talet, fortsätter han. Den är mer sanningsenlig.

– Filmer om döden handlar egentligen inte om döden. Det kan låta paradoxalt men de handlar i regel mer om livet och de som lever vidare. Det är sällan man ser en film som utgår ifrån en person och när den personen dör så tar filmen helt slut. Det vore intressant men oftast handlar filmer mer om vad personen lämnar kvar och livet fram till döden.

Johan menar att de är så de flesta filmer är uppbyggda idag. Det finns dock exempel på filmer som behandlar just efterlivet. Det är inte många, men de finns.

– Bröderna Lejonhjärta är ett tydligt exempel på en film om något slags efterliv. Men det är få filmer idag som vänder sig till vuxna som har det temat. Däremot gjordes det väldigt många på 40- och 50-talet. Det kan vara intressant att fråga sig om det har att göra med den tid som var då. I och med de två stora världskrigen var det väldigt många som direkt och indirekt drabbades av döden och säkert bearbetade trauman. Så man kan rätt tydligt se att sättet döden porträtteras på har förändrats genom åren.

– Idag vågar vi exempelvis skämta mer om döden än vi kanske gjort förut, fortsätter han. The Big Sick, Trångt i kistan och Fyra bröllop och en begravning är alla exempel på komedier där döden är en del av handlingen. En del av de filmerna hade varit helt omöjliga att göra på 40- och 50-talet. Det tror jag kan ha att göra med att döden var mer närvarande förut och närmare. Nu har vi distanserat oss mer, säger han medan han river runt lite mer i sina papper.

– Sen har vi kategorin döden och djur, säger han och verkar skina upp något vid tanken på våra fyrfota vänner. Jag tänker på Marley och jag från 2008. Det nygifta paret som skaffar en hund som gör som den vill och sen kan vi ju ana var

Filmer om döden

Det finns många filmer om döden. Här har vi plockat ut några favoriter indelade i teman.

det tar vägen. Djur blir på något sätt en spegelbild av det egna livet. Jag har hund hemma och de blir ju familjemedlemmar.

I barnfilmer är det vanligt med just djur. Johan menar att filmbolag som Disney och Pixar ofta använder det temat i sina filmer. Bambi, Hitta Nemo, Lejonkungen och nu senast Coco är tydliga exempel på det. Det kan vara ett sätt att närma sig döden.

Det finns många olika teman man kan dela in filmer om döden i. Den sedeslärande döden där man lever ett gott och anständigt liv (*It's a wonderful life*), filmer om människor som kommer tillbaka från döden (*Ghost*, *Den osynlige*), de som flyr döden (skräck-, action- och thriller-filmer) och filmer som utspelar sig i skuggan av döden. I den kategorin hittar vi den okränkte mästare Ingmar Bergman.

– I *Det sjunde inseglet*, som kanske är den mest ikoniska döden-filmen av alla, använder han döden som en fond för att berätta något annat. Om samhället och den tiden som var. Tänker man på döden som person så föreställer man sig ju den där svartklädda personen som spelar schack - så den filmen har verkligen påverkat samhället. Bergman levde själv verkligen i skuggan av döden och hade dödsrädslor hela livet. De gjorde kanske att han fick bränsle till sitt konstnärskap. Han vallade demonerna framför sig.

Dödstemat bland film verkar inte heller vara på utdöende. Bland de filmer som ligger i biotoppen hittar vi bland annat *Coco*, *Tårtgeneralen* och *The Quiet Place*. När den här intervjun kommer ut kommer också filmer som *Deadpool 2* och Erik Poppes film om *Utøya* att ha haft premiär.

– Vi är ganska lika som människor oavsett var vi bor, ser ut eller vad vi tror eller inte tror på, avrundar Johan. Det är de filmerna som berättas på ett sånt sätt att man kan relatera till vad de handlar om som gör att man blir berörd. Det blir ett universellt språk. •

Tema: Döden och humor

Trångt i kistan (2007)

Kaos uppstår när en man försöker avslöja en mörk hemlighet om en nyligen avlidne patriark i en dysfunktionell brittisk familj. En mörk skruvad komedi om döden.

Meningen med livet (1983)

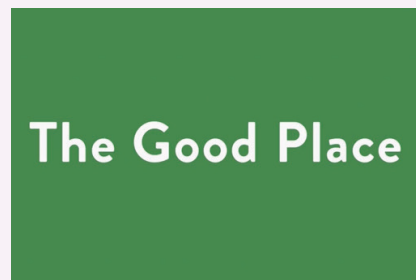
Monty Python ger här sin egen tolkning av livets alla skeden och försöker svara på vad meningen med livet egentligen är.

Tema: Livet efter döden

Bröderna Lejonhjärta (1977)

Bröderna Jonathan och Skorpan leder en revolution mot tyrannen Tengil i det magiska landet efter döden Nangijala. Baserad på Astrid Lindgrens klassiker.

The Good Place (2016)

Eleanor vaknar upp och blir informerad om att hon dött och hamnat i "The Good Place". Hon inser att det är ett misstag då hon inte alls varit en god person. TV-serie, första säsongen finns på Netflix.

Tema: I skuggan av döden

Våldsamma nätter (1992)

Jean är ung, gay och promiskuös. Efter att ha träffat Laura inser han att han är bisexuell och tvingas välja mellan henne och sin älskare Samy samtidigt som han kämpar med en dödlig sjukdom.

Det sjunde inseglet (1957)

Ingmar Bergmans klassiker! En man söker svar om livet, döden och Guds existens i ett pestsmittat samhälle under 1300-talet. Kanske den film de flesta av oss tänker på när de tänker på film och döden.

Recensioner

Ovan Avsked

Vänster Adjö, herr Muffin

BOK: **Adjö, herr Muffin**

FÖRFATTARE: Ulf Nilsson

ILLUSTRATIONER: Anna-Clara Tidholm

"Jag är så ledsen för pappa säger att när ett marsvin är gammalt så kan det plötsligt dö"

Marsvinet herr Muffin var en gång ett ungt och starkt marsvin. Idag är han trött, gammal och grå. Under sitt liv har han blivit kelad med 7665 gånger, han har ätit 728 gurkor, uppfostrat 6 barn och haft 1 mycket vänlig och klok fru. Nu är alla borta och herr Muffin funderar över sitt liv. Hur var det egentligen den där gången de gick på vandring med hela familjen, varför finns bin och varför har han så ont i magen?

Adjö, herr Muffin är en oerhört vacker beskrivning av slutet av ett liv. Ulf Nilssons väl avvägda ord blir aldrig för svåra, de blir aldrig överförklarande eller barnsliga. Tillsammans med Anna-Clara Tidholms illustrationer skapar de en varm

och kärleksfull berättelse om hur det är att bli gammal och dö men också kring det fina i livet.

Sedan boken gavs ut 2002 har den blivit något av en modern klassiker som vunnit både Augustpriset och hjälpt många som behövt tala om döden. Adjö, herr Muffin är en bok som borde ha en plats i varje svenskt hem, både i de med och utan barn.

/Matilda Eklöf

FILM: **Avsked (Okuribito)**

ÅR: 2008

REGI: Yojiro Takita

I ROLLERNA: Masahiro Motoki, Ryoko Hirosue, Tsutomu Yamazaki

När cellisten Daigo Kobayashi förlorar sitt jobb bestämmer sig han och hustrun Mika för att lämna Tokyo och flytta tillbaka till hans barndomshem i Yamagata. Huset har stått tomt sedan moderns död två år tidigare. Hos Daigo väcker hemkomsten minnen och känslor

om en mor han borde tagit bättre hand om och en far som han inte pratat med sen han var sex år gammal.

I jakten på ett jobb går Daigo på en intervju för vad han tror är ett jobb på en resebyrå men som i verkligheten visar sig vara ett jobb på en begravningsbyrå där han ska föreberda kroppar inför kremering och delta i de ritualer som är brukliga inom japansk tradition.

Motvilligt accepterar han jobbet men bestämmer sig för att dölja för Mika vad han egentligen arbetar med. Inom japansk kultur ses döden och allt som har kontakt med den nämligen som en källa till kegare (orenhet) och döden är fortfarande starkt tabubelagd i det japanska samhället.

Filmen skapade stor uppståndelse i Japan och vann 2010 en Oscar för bästa utländska film. Avsked är en stark berättelse om hur man kan skapa något levande ur det döda och inte minst är det något så ovanligt som en film där döden faktiskt får ta plats och diskuteras. Något som vi kanske alla skulle må bra av att göra lite mer.

/Matilda Eklöf

Beroende på vilka erfarenheter man har kan man relatera till döden på olika sätt. Vi har frågat tre personer hur de ser på döden.

Hur ser du på döden?

Eva Fremred

När jag tänker på döden är det en svindlande tanke. Jag tänker nog mest på sorgen över att någon i min närhet inte skulle finnas hos mig längre. Det som tidigare var en självklarhet ersätts med en tomhet och minnen från en tid som var. Meningen med livet blir en central fråga. Livet blir aldrig detsamma igen. Det är svårt att acceptera för många av oss. Att jag själv ska dö en gång känns längre bort även om vi inte vet mer om livet än just nu. Samtidigt är det just här som min kristna tro gör sig mest tydlig. Jag får tro på en Gud som i sitt ord lovat oss människor ett evigt liv. En himmel som är fri från bekymmer och sjukdomar. Kärlek får råda och mitt i den får jag träffa dem som har gått före mig. Döden är inte slutet utan en fortsättning på ett äventyr som aldrig tar slut.

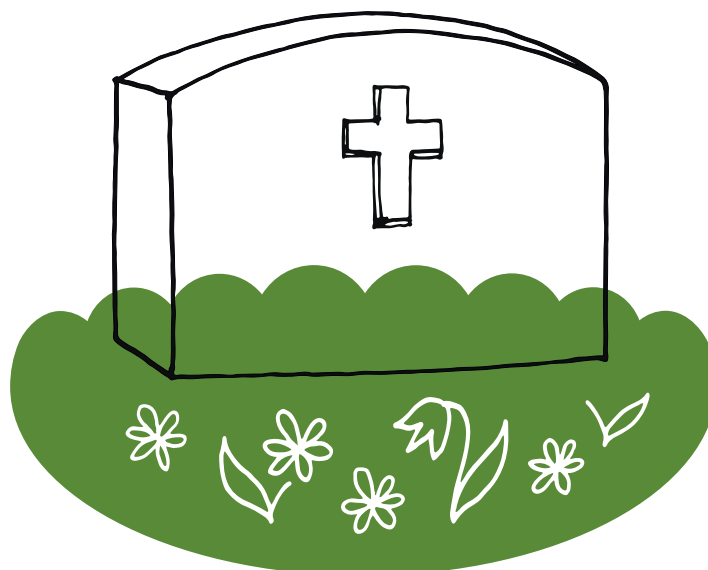
Charlotte Sylvér

Jag är tillfreds och lever ett gott liv och jag är inte rädd för att dö. Med stigande ålder så förstår jag att varje dag är en gåva och jag njuter så. Att leva tills jag dör låter som en kliché men så tänker jag. Döden kan vara ett tack för ett fint och händelserikt liv och en befrielse om jag är sjuk.

Ulrika Skärlund

Döden är ju en naturlig del i allas liv, men trots det lika tragisk när den än inträffar, ung som gammal. Men jag tycker ändå att det finns något fint i det. Många gånger får någons bortgång oss att göra saker som vi kanske inte tagit oss tiden till att göra innan. Vi minns och hedrar människor som tagits ifrån oss och tänker tillbaka på allt det härliga vi varit med om tillsammans. Det tycker jag är väldigt fint. Därför är jag nog lite kluven.

hemma hos | Maria Gustavsson

Att skapa liv på kyrkogården

Text Matilda Eklöf Foto Niklas Fasth

Hemma hos Maria finns det gott om vackra blommor.

Katten Vayo trivs bäst inomhus men matte påtar gärna i trädgården.

Vid ett rött radhus i Söderköping sitter Maria Gustavsson på en solig veranda och blickar ut över trädgården.

Det är en vacker dag. Solen skiner och för första gången det här året märks det att sommaren kanske ändå är på väg. Det är knoppar i träden och i gräsmattan blommar tusenskönorna. Nytt liv som kikar fram efter den långa vintern.

Det är mycket som är nytt för Maria. Jobbet som arbetschef har hon haft sen i november och för knappt en månad sen flyttade hon och familjen in i huset.

– Jag är ju uppväxt i hus och flyttade till hus när jag flyttade ner hit. Sen har jag bott i lägenhet ett tag efter det. Det har gått bra men det var på bristningsgränsen nu, säger hon och skrattar menande.

– Det är så skönt att få komma ut och ha en trädgård, ha ett eget hus. Kunna grilla, påta i trädgården och ha just den biten. Det kryper i mig att komma

igång, förklarar hon och blickar ut över trädgården.

Från ”typ Sundsvall” till Söderköping

Maria är i grunden utbildad trädgårdsmästare och jobbar idag som arbetschef på Kyrkogårdsförvaltningen vid Norrköpings pastorat. Där började hon i slutet av förra året men inom kyrkan har hon jobbat länge.

– Kyrkan har ju varit en naturlig del i mitt liv i och med att min mammas släkt och familj är troende. Därför har det aldrig funnit något konstigt i att jobba med kyrkan. Jag jobbade länge på kyrkogården hemma i Hässjö, utanför Sundsvall där jag kommer ifrån. Där började jag redan som skolungdom och det hängde i sommar efter sommar. Sen blev det säsong efter säsong och så jobbade jag på lite andra kyrkogårdar emellan. Sen kände jag väl att det kanske

inte hände så mycket mer. Det blir inte så mycket mer än säsongsarbete när man vill ha just trädgårdsjobbet, berättar Maria och läppjar lite på sitt kaffe.

Efter den insikten sökte hon sig bort från säsongsarbetet på kyrkogården och började istället utbilda sig till trädgårdsmästare. Nu skulle det bli växter på heltid.

– Jag var ju den som planterade om mammas växter när jag var barn medan mina kompisar var ute och lekte och höll på med hästar. Jag var hemma i trädgården istället och flyttade buskar. Så att få pyssla med det och utbilda sig till det var helt fantastiskt. Man fick bakgrunden, hur det funkar och hur en växt är uppbyggd. En kunskap för hur allt hänger ihop i naturen.

Efter Maria var färdig med utbildningen fortsatte hon söka sig utåt. Hon var på plantskola ett tag, sen blev det trädgårdshandel, blomsterhandel

Maria har nyss flyttat in i huset men vardagsrummet är redan fint iordninggjort.

”Mina kompisar var ute och lekte och höll på med hästar. Jag var hemma i trädgården istället och flyttade buskar”

och en del yttre entreprenadföretag. Men med tiden blev det ändå mycket av samma sak. Så när tjänsten som arbetschef på Kyrkogårdsförvaltningen kom ut chansade hon och sökte.

– Det kändes bra redan från start. Det är mycket nytt men det är liksom poängen. Jag var ju någonstans där i livet, det låter kanske klyschigt. Jag har mina två barn, nytt hus och det var liksom hit jag ville komma. Allt annat var satt så det var bara karriären kvar. Hon skrattar till och slår ut med händerna.

Stor bredd inom kyrkogårdarna

Som arbetschef på Kyrkogårdsförvaltningen har hon ansvar för mycket av det som sker på den 23 kyrkogårdarna. Titeln arbetschef är kanske något missvisande, egentligen handlar det mer om att hon är driftansvarig, menar hon.

– Jag har huvudansvaret för den dagliga driften men det är inte jag som sköter den. Jag har mina fem arbetsledare på kyrkogårdarna och en på krematoriet så det är i samarbete och samrådande med dem som driften sker. Det är personal som har jobbat med det i 20, 30 år och kan det här som handen i

handsken. Det vet precis vad de ska göra. Jag leder det tillsammans med dem kan man säga.

Som trädgårdsmästare är Maria fascinerad av den bredd som finns på Norrköpings kyrkogårdar. Alltifrån parker, planteringar, dammar och skogskyrkogårdar. Det är något som de aktivt jobbar för att ha kvar.

– Vi försöker jobba mer långsiktigt också. Skapa en biologisk mångfald och få in mycket bin och insekter. När vi tänker inför nya rabatter så försöker vi använda oss av växter som drar till sig mycket fjärilar och insekter. Det ger ju i sin tur också ett rikt fågelliv, förklarar hon.

En levande kyrkogård

Som en del i arbetet med mångfald har det bland annat hängts upp fågelholkar och på Norra kyrkogården finns det en bistuga med biodling. Maria menar att det inte behöver vara undanstädat och helt ”cleant” bara för att det är en kyrkogård utan att det ska vara en levande miljö. Det är något hon känner starkt för.

– Min morfar dog när jag var fem och min mormor har nästan varit som en extramamma till mig. Jag var mycket med henne och då blev det naturligt att gå till kyrkogården och hälsa på honom. Jag tror att det tillsammans med mitt

OM MARIA

Namn | Maria Gustavsson

Född | 1987 i Hässjö utanför

Timrå utanför Sundsvall

Familj | Två barn, sambo och katterna Trasan och Vayo

Yrke | Arbetschef på

Kyrkogårdsförvaltningen

Favoritblomma | Just nu är det tulpaner!

trädgårdsintresse har gjort att jag har en väldigt avslappnad relation till kyrkogårdar. Många kanske tycker att de behöver ha ett ärende för att komma till kyrkogården och det kanske låter konstigt att säga att man vill skapa "en levande kyrkogård". Men det handlar om att vi vill skapa en rofylld och fin plats dit man kan komma oavsett vem man är.

Och nu när våren kommer blir visionen om en levande kyrkogård än mer påtaglig.

– Jag började i november så nu är jag lite otålig att se hur allt är när det växer upp. Det har bara varit vinter så det blir första gången jag får se allt växa upp. Man har stått och stampat för mars blev så kallt. Det hände ingenting men nu har det smällt till. Det ska bli så kul att se hur allt kommer till liv och grönskar. •

om | Krematoriet

Krematoriet blir kvar i Norrköping

Den stora bronsstatyn ovanför huvudentrén till Himmelstalunds kapell är gjord av Johan Lundqvist och föreställer en ängel som ledsagar en död man till evigheten.

Engagemanget blev stort bland allmänheten i höstas när förslaget var att lägga ner krematorieverksamheten och istället förslå de avlidna till Linköping. Det nya beslutet innebär en satsning på två nya förbränningsugnar och helrenovering. Carolina Tilljander berättar om arbetet på krematoriet.

Text Annelie Tollerå och Matilda Wik
Foto: Niclas Fasth

Carolina Tilljander arbetar som krematorieförstandare och visar oss runt i byggnaden. Hon och hennes kollegor är väl medvetna om att deras jobb är oerhört betydelsefullt för Norrköpingsborna. Idag väljer lite mer än 80 procent att kremera sina anhöriga och siffran beräknas öka i framtiden. Kremation är alltså den i särklass största begångelsemetoden idag.

Tydliga rutiner

I fikarummet finns ett larm som går ifall något har gått fel nere vid förbränningsugnarna. Det är en gedigen rutin som tillämpas vid kremeringarna för att inget ska gå fel.

– Det finns inga utrymmen för att göra fel, säger Carolina. Något sådant får inte hända. Vi har väldigt tydliga rutiner för att minimera risken.

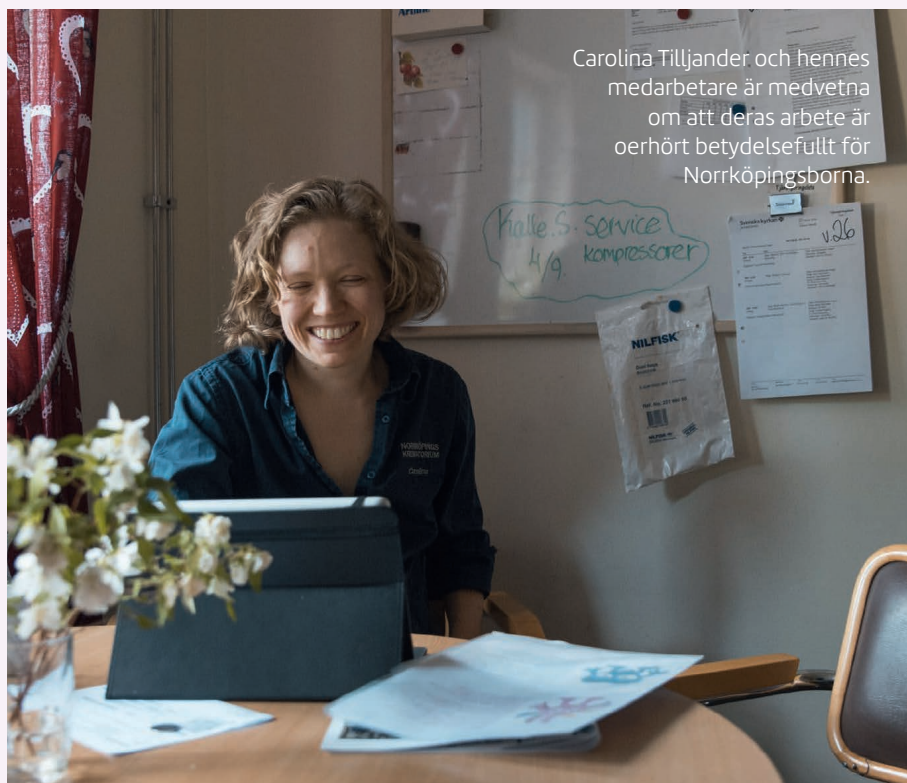
Först kommer kistorna till det som kallas kistintaget. Kistorna ställs på katafalker, som är de ställningar kistorna står på för lättare hantering. Sedan körs de till kylrummet i väntan på begravning eller kremation.

– Alla papper måste vara i ordning för att vi ska kunna genomföra kremationen, berättar Carolina. Vi behöver ett intyg för kremation och gravsättning från Skatteverket samt den faktiska beställningen av de anhöriga. Innan dess gör vi ingenting.

Minnessaker vid kremationen

Carolina berättar att vid kremationen får en del minnessaker följa med in i ugnen, såsom till exempel blommor, nallebjörnar och andra personliga saker.

– Glas och elektronik är det som inte får följa med in, det måste vi plocka bort, säger Carolina. Elektronik exploderar nämligen inne i ugnen. Glaset smälter och kan orsaka upphöjningar

Carolina Tilljander och hennes medarbetare är medvetna om att deras arbete är oerhört betydelsefullt för Norrköpingsborna.

i botten och det gör att trucken kan fastna när man ställer in kistan i ugnen.

Carolina tar oss vidare till rummet där ugnarna finns. Medan hon berättar om rutinerna håller hon ständigt koll på den ugn som för tillfället är igång. Hon tar fram ett kopparmynt och berättar att myntet visar personens identitet.

– Myntet har ett nummer som är identiskt med det nummer som finns på kremationsbeställningen, berättar hon. Myntet följer sedan med under hela kremationsförloppet för att vi hela tiden ska veta vem personen är. På varje ställe i kremationsförloppet finns en plats för myntet, en liten ficka där det stoppas. Hela tiden kollar Carolina av så att myntets nummer stämmer med beställningslappen.

Längre tid för yngre att förbrännas
Carolina går bort till ugnen igen och

frågar om vi vill titta in. Hon förbereder oss så noga hon kan på vad vi kommer att se. Resterna av en människokropp i elden. När vi tittar in ser vi just det hon beskrivit. Det känns lite otäckt att se men eftersom vi har blivit väl förberedda känns det okej och nästan lite hisnande.

Hur lång tid kremationsförloppet tar är väldigt olika.

– Yngre människor tar faktiskt generellt längre tid, säger Carolina. Då blir jag nästan lite andlig, för då tänker jag att de liksom kämpar emot, att de har gått bort för tidigt och att de inte ska vara här.

När kroppen är kremerad förs askan till det som kallas askberedare. Där fördelas askan. Metall och annat rensas ut. Carolina berättar att en av de mest kända myterna om krematoriet är att de som arbetar här samlar på sig eventuellt guld som rensas ut ur askberedaren.

– Det är inte sant, säger hon. Guldets mals nämligen också ner tillsammans med askan. Även om vi skulle vilja ta guldets, vilket vi inte vill, så skulle det vara omöjligt att rensa ut. Det som rensas ut är annan metall, exempelvis höftleder.

Carolina är glad över att det kommit en lagändring som möjliggör att kunna återvinna proteser och dylikt som rensas ut i askberedaren.

– Det känns klimatsmart att metallen kan återvinnas och användas på nytt, menar Carolina. Det finns väldigt restriktiva lagar kring kreation i Sverige. Till exempel får de anhöriga inte ha askan hemma. Den får inte heller spridas var som helst utan tillstånd från Länsstyrelsen.

När askan är tagen ur askberedaren läggs den i en kartong. På den sitter beställningslappen med ID-numret och kopparmyntet följer självklart med.

– Om askan ska spridas eller grav-

sättas i minneslund tejpar jag myntet utanpå kartongen, berättar Carolina. Om askan ska ner i en urna som ska begravas lägger jag myntet i urnan tillsammans med askan.

Därefter transporteras kartongen till urnrummet som är den sista anhalten på krematoriet.

Tillåter sig själv att bli berörd

Vi frågar vilka som är de största utmaningarna i jobbet. Carolina berättar att det är när man åker ut till en gravsättning. I arbetet ingår att ta emot anhöriga när de kommer för att hämta sin urna.

– Vid en gravsättning vet man aldrig vad man möter och det kan vara svårt, säger Carolina. Man behöver ha ett öppet sinne när man åker ut. De anhöriga kan vara jätteledsna och gråta väldigt mycket, eller så föredrar de att vara tysta och inte säga någonting alls. Man måste ha hjärtat och själen med sig

och tillåta sig själv att bli berörd.

Det märks att Carolina är varm och omtänksam och att hon arbetar ödmjukt och respektfullt. Hon ser varje unik individ som ska kremeras. En liten inblick i den avlidnes personlighet ges tack vare de eventuella saker som ligger på kistan. Carolina pysslar och gör fint inför insättningen i ugnen. Om det finns en nallebjörn på kistan vänder hon på den för att den ska slippa titta in i ugnen.

– Vi som arbetar på krematoriet möter lika många individer i kistorna som vi möter deras levande anhöriga ute. Och vi möter också andra människor – florister och människor från begravningsbyråerna. Det kan låta konstigt men det här är det roligaste jobbet som finns och det är på grund av alla möten med människor. Den dagen man bara ser lådor här, då är det dags att söka nytt jobb, avslutar Carolina. •

För att ha hjärtat och själen med i arbetet är det viktigt att tillåta sig att bli berörd, tror Carolina.

Norrköpings krematorium

Krematoriet invigdes allhelgonahelgen 1938 och är ritat av stadsarkitekten Kurt von Schmalensee i den tidens typiska funktionalistiska stil - ”funkis”. Typiskt för den funktionalistiska arkitekturen är en strikt form som anpassats till byggnadsdelarnas olika funktion.

Redan tidigare ritades några förslag av arkitekten Carl Bergsten, men de antogs aldrig då de ansågs för djärva. Carl Bergsten hade bland annat ritat en byggnad i pyramidform, som inte ansågs passande, utan det var Kurt von Schmalensees förslag man till slut valde.

Utmärkande på krematoriet är takkupolen i koppar och den stora bronsstatyn ovanför huvudentrén till Himmelstalunds kapell. Den är gjort av bronsgjutaren John Lundqvist, som också har gjort bronsstatyn av stadshelgonet Sankt Olof, som finns i S:t Olai kyrka.

Förutom själva krematorieanläggningen finns två kapell. Himmelstalunds kapell rymmer 160 besökare och det mindre S:t Olofs kapell är till för mindre begravningar där max 20 besökare kan delta.

Runtom ligger den så kallade Krematorielunden, som är en begravningsplats helt till för urnbegravningar. I Krematorielunden finns också Norrköpings största minneslund, som är välbesökt och nästan aldrig saknar blommor.

1968 gjordes om- och tillbyggnader som är ritade av Kurt von Schmalensee själv, bara fyra år innan han dog. Tillbyggnaden innefattade bland annat utökad expedition, men också en nybyggd kranshall. Den ursprungliga arkitekturen hade en öppen loggia, där von Schmalensee tänkte sig att de anhöriga kunde vänta under den varma årstiden. Troligen var det år 1968 som loggian byggdes in. Även stora fönsterpartier sattes igen i Himmelstalunds kapell. Omkring år 2000 skedde en ny

Urorna står på rad i väntan på begravning.

tillbyggnad då bland annat personalrummen utökades och år 2011-2012 gjordes omfattande takrenoveringar.

Byggnaden har mycket stort kulturhistoriskt värde och har inventerats av Länsstyrelsen. Krematoriet och begravningsplatsen är skyddade enligt lagen om kulturminnen. Det betyder att man måste ta hänsyn ur antikvarisk synpunkt när man ska renovera och bygga om, vilket kommer ske inom snar framtid för att ge plats åt två nya förbränningsugnar. Krematoriet kommer att få en ny tillbyggnad och en helrenovering. •

Urnutlämningen är den sista anhalten askan kommer till i den gedigna processen som kremering innebär.

livet | Döden

Att förlora sitt barn

Gabriel var en kille som älskade att spela fotboll och tränade karate. Han var åtta år och gick i andra klass när han gick bort i cancer. Idag står familjen kvar i stor smärta och saknad, men känner också hopp om att livet kan gå vidare.

Text Annelie Tollerå Foto Niclas Fasth

Familjen består av mamma Mania och pappa Zeki Hanouch, deras tre döttrar som är 26, 20 och 17 och så lilla sladdisen Gabriel, som numera inte finns ibland dem längre. De bor i ett villaområde i Smedby där Gabriel var en vanlig kille som gick på Smedbyskolan.

Populär kille

– Gabriel var en omtyckt och populär kille, berättar mamma Mania. Hon darrar på rösten. Den bär inte riktigt. Det är bara ett par månader sedan Gabriel slets bort ifrån henne och familjen för alltid.

– Han log inte, utan han skrattade hela tiden istället, berättar Mania och skiner upp när hon berättar om sonen. Gabriel var social, fortsätter Mania. En typisk sådan som var vän med kompisarnas föräldrar också, och han försäkrade sig alltid om att alla mätte bra. Han brydde sig om andra människor. Efter att han gått bort fick han en bok från skolan där alla lärare och klasskamrater hade skrivit till honom. “Du ställde alltid upp för alla”, står det bland annat i boken, säger Mania och ler mellan tårarna.

Det är smärtsamt att berätta om Gabriel, men det känns ändå viktigt,

resonerar Mania. Genom att berätta vill hon dela med sig av sina erfarenheter. Kanske någon annan finner stöd i hennes berättelse? funderar hon.

Börjar krampa

Gabriels sjukdom började med att Gabriel fick kramp en natt. Läkarna visste inte vad det kunde vara och när Gabriel fortsatte att få kraftiga kramper gissade läkarna på hjärnhinneinflammation. Året var 2014. Gabriel gick fortfarande i skolan, men blev starkt medicinerad med kortison.

Ännu misstänkte ingen cancer.

När kramperna bara fortsatte fick

"Egentligen vill jag inte prata om min sorg, reflekterar Mania. Jag vill bara prata om Gabriel! Hur fin han var."

familjen information om att sannolikheten var mindre för att det skulle vara hjärnhinneinflammation. Efter att en riktigt stark kramp hade inträffat åkte familjen upp till akuten och nu blev Gabriel raskt remitterad till Uppsala.

Levde livet med Gabriel

Mania jobbar som SFI-lärare på Sankt Olofsskolan. Hon kom till Sverige från Syrien i vuxen ålder och har alltid tyckt att det känts bra att dela med sig av sina egna lärdomar till andra. Men nu tog livet ett nytt fokus.

– Jag fick en sån energi, säger Mania. Jag förstår inte varifrån jag fick energin. Jag kunde fråga, "vad ska vi göra idag Gabriel"? Om han ville till skogen, så hade jag all energi i världen. Han älskade Kottebanan. Vi var ute mycket och Gabriel fick bestämma vad vi skulle göra. Han älskade att resa, så vi hann resa en del. Lördagarna var heliga för oss. Först städade vi alltid hemma, men sen gick vi ut. Jag kunde sitta i timmar och bara titta på honom. Det räckte med att jag såg hans leende så kände jag mig lycklig.

Diagnos hjärntumör

Specialröntgen i Uppsala visade två stora tumörer i hjärnan. Läkarna var tvungna att öppna upp skallbenet för att kunna se om det var elakartad cancer, och det var det. Han fick omedelbart operera bort den största tumören, medan den andra skulle kunna strålbehandlas. Läkarna kunde inte lova något.

– Jag frågade läkaren hur många procents chans det var att Gabriel skulle bli frisk igen och då sa läkaren 5%. Det kom som en chock, berättar Mania. Jag minns att jag blev helt kallsvettig. Men i det här läget kunde vi ändå inte ta till oss att Gabriel skulle kunna försvinna ifrån oss. 5%, då finns det fortfarande hopp. Döden var långt bort från mina tankar. Man hoppas intill det sista halmstrået, förklarar Mania, man fungerar så.

Bad mycket

Familjen, som är troende i ortodox kristen tro, bad väldigt mycket tillsammans. Efter operationen sa Gabriel ofta: "mamma och pappa jag älskar er". Säkert 100 gånger om dagen. När han till slut gick bort den 25 januari 2018 hade han varit svag och sängliggande i två månader, men fick vara hemma.

Mania stannar upp och reflekterar.

– Det känns inte som om han är borta. För mig känns det som om han fortfarande är mitt ibland oss.

Stöttande omgivning

Hela tiden har Mania upplevt en stöttande omgivning. En insats som gjorde Mania rörd var när en flicka i Gabriels klass hade födelsedagskalas och istället för att önska sig presenter gjorde en insamling till Gabriel och gav pengarna till honom.

– Jag tänkte "vad lärorikt för den tjejen", säger Mania. För mig var inte

pengarna det viktiga, det var handlingen. Hela tiden visade folk att de stöttade oss.

– Egentligen vill jag inte prata om min sorg, reflekterar Mania. Jag vill bara prata om Gabriel! Hur fin han var. Då mår jag bra. Jag blev erbjuden en sorgegrupp, men det passade inte mig. Jag reflekterar så mycket ändå i och med att vi är troende. Jag ber bön varje dag och min Bibel är min största tröst. Mina böner är ett andningshål, annars skulle jag falla ner i en svart grop, tror jag. Jag är verkligen tacksam för min tro.

– Gabriel hade inte velat att familjen skulle falla, utan livet går vidare. Men det känns som om någon har skurit bort en del av hjärtat. Det känns som om en del av mig själv saknas. Smärtan är så fysisk så att det gör ont i kroppen. Saknaden är obeskrivlig och enorm. Jag var så mycket med honom i hans aktiviteter och plötsligt är allt borta. Den största saknaden är att inte få krama honom. Det är faktiskt jättetungt. •

Att tala med unga om döden

Katarina Zetterström kurator och Lars Widén kurator och leg psykoterapeut utgör två tredjedelar av barntraumateamet vid Vrinnevisjukhuset i Norrköping.

Tillsammans med psykologen Lena Liedholm arbetar de med att erbjuda krisstöd, stödsamtal, traumabehandling och sorgebearbetning för barn och ungdomar som har eller håller på att förlora en nära anhörig.

Text Matilda Eklöf Foto Niclas Fasth

Lars var med när verksamheten startade för 18 år sedan, år 2000.
– Innan dess var det ingen självklarhet för barn- och ungdomar som förlorat en anhörig att få komma och prata med någon, berättar han. Jag har varit och föreläst en hel del ute i Sverige och jag har sett att många kanske inte får det stöd som de skulle behövt. Vårt signum här är att vi har ett aktivt förhållningssätt när det händer något.

– Vi har tre uppdrag och två av dem handlar just om att förlora någon närstående. Det första är om man i familjen drabbas av plötslig oväntad död. Då tar vi aktivt och akut kontakt med familjen och erbjuder stöd. Det andra är om en förälder blir allvarligt sjuk med oviss utgång. Sen kan vi också erbjuda stöd vid övriga trauman där ett barn eller ungdom har sett något skrämmande. Till exempel en allvarlig trafikolycka, förklarar Lars vidare.

Den största delen av deras arbete går dock åt just krisstöd. Under det första stadiet när något allvarligt har hänt är det viktigt att komma in i ett tidigt skede och stötta, menar de båda. Det är inte alltid säkert att det behöver bli en långvarig behandlingskontakt men för att allt ska gå så bra som möjligt finns de med och stöttar det naturliga förloppet. Ett intensivt stöd i början och sen samtal och möten efteråt vid behov.

Katarina Zetterström och Lars Widén.

– Ibland behöver vi på sikt kanske prata igen om hur det egentligen var när mamma, pappa eller ett syskon dog. Barnet kanske reagerar på ett nytt sätt och omgivningen kan ha svårt att förstå vad som händer. Då kan vi ta upp kontakten igen. Så vi jobbar över en längre tid också, säger Lars.

Stor vikt på att vara tydlig

Att tala om döden med unga är inte lätt men det är väldigt viktigt, understryker Katarina. Och i grunden handlar det om att vara tydlig.

– Vi träffar barn i alla åldrar. Från mycket små barn till unga vuxna. Men i grunden handlar det alltid om att tala klarspråk. Ju yngre man är desto mer konkret behöver man vara. Om mamma, pappa eller någon annan närstående dött behöver man tala om det på ett konkret sätt. Vad innebär det? Döden är ju väldigt svår att förstå för oss alla egentligen, säger hon och tar en kort tankepaus.

– Det första man ska göra är att man ska berätta vad som hänt. Att undanhålla information är aldrig bra utan barnen måste få vara en del av det som händer oavsett ålder. Du ska berätta konkret men på ett skonsamt sätt. Saker som att när man är död då är man död jämt och att personen inte kommer komma tillbaka, det är inte självklart för ett barn. Man måste kanske säga ”pappa kan inte komma idag, han kan inte komma

imorgon, han kan inte komma nästa dag, han kan aldrig komma” och man kan få upprepa det många gånger.

Man måste också vara tydlig med vad det innebär att vara död fortsätter Lars.

– Det viktigt att förklara vad det innebär att vara död. Att hjärtat slutar slå, att man inte andas att och blodet inte pumpar runt. Det finns inget liv kvar i kroppen. Man måste vara jättekongkret och berätta att det inte finns någon återvändo. Är man död så är man död.

Även äldre barn behöver få en förklaring

Samma sak gäller även för äldre barn även om de vet mer vad det innebär att en person är död. Att förklara vad som hänt och berätta om det är ändå väldigt viktigt.

– Man ska vara tydlig och sanningsenlig, det är nummer ett när man talar om döden, menar Katarina. Inga omskrivningar. Det är lätt att man hamnar där eftersom man vill vara skonsam men att man då kanske istället blir för skonsam. ”Han har gått bort” säger många men vad är ”att gå bort”? Det gör man ju när

man går och hälsar på sin granne också.

– Följdfrågan blir ju då ”när kommer han tillbaka?” fortsätter Lars. Det är klart att det är svårt att förstå vad som hänt och speciellt om ingen förklarar. Döden är så abstrakt att man måste vara konkret och tydlig när man talar om det.

Att skapa ett bra avslut och att barnen får ta avsked är också ett viktigt steg i processen, speciellt om det varit en plötslig och oväntad död menar han vidare. Då har man inte fått chansen att förberda sig och förstå att mamma eller pappa faktiskt är död. Att kunna ta ett avsked och göra en egen ritual i stunden är jätteviktigt och något som barntraumateamet jobbar aktivt med. Avskedet måste alltid ske på ett värdigt och bra sätt som fungerar för barnen.

– En annan viktig bit i det tidiga skedet är att få göra såna saker som man tycker om, understryker Katarina. Att man får känna sig glad emellanåt. Det är en viktig del. Ibland kan man nästan känna skuld över att man är glad över något när kanske ens pappa dog för bara två veckor sen. Men det är viktigt att det får vara så. Man måste få vara hungrig, leka

med kompisar, vara glad. Vardagslivet måste få fortsätta.

Att känna någon i sorg

Men vad gör man om man när man känner någon vars anhöriga dött? Hur ska man tala då? frågar jag. Lars svarar snabbt och det märks att det är en fråga han är van att besvara.

– Man ska inte undvika. Det räcker med att säga att man vet vad som har hänt. Det räcker med den bekräftelsen så att de drabbade vet att umgänget finns kvar.

– Många säger kanske av respekt ”hör av dig om du behöver någonting och jag finns här” och det är ju ett bra sätt att förklara att man finns där, men det blir att den som är i sorg måste fortsätta hänga i och hålla kontakterna. Och det kanske man inte orkar då, fortsätter Katarina.

– Många i sorg upplever att omgivningen är väldigt omhändertagande i början men så plötsligt när det gått ett tag är de helt borta. Det är tomt. Det där alla lovade, att de skulle finnas och stötta, det gällde tydligen bara ett kort tag. När det blir tungt och sorgen börjar gå in på djupet finns det ingen kvar. Omgivningen *måste* finnas kvar och hålla kontakten även om det kanske inte känns som man blir så efterfrågad. Det kan vara skönt bara att veta att det finns någon där som tänker på dig.

Viktigt med kollegor i sorgen

Lars och Katarina arbetar båda nära familjer som drabbats av död och visst finns det dagar när det känns tungt. Även om de oftast arbetar ensamma så har de varandra som ett kollegialt stöd. Det är viktigt att kunna få berätta om sina känslor och bearbeta vad som hänt.

– Ibland kan man få frågor av vänner som undrar hur man kan jobba med det här. Men vi brukar säga att visst, vi jobbar med döden, men vi jobbar också med livet och kärlek. Det är en viktig del i vad vi gör. Vi skapar relationer med familjerna, skalar bort det som finns runt och kommer på så sätt fram till det som är mest centralt i livet. På det viset jobbar vi mycket med kärlek, avslutar Katarina och Lars instämmer i stolen bredvid. •

Ett mjukisdjur som Lars och Katarina ibland använder i sitt arbete.

Begravningen

Vare sig det är en väntad bortgång, eller inte så finns det alltid en stor förkrossan, säger Cecilia Ehlert Ankarstrand, som är präst och ofta har hand om begravningar i sitt yrke. Hennes roll är att vara med de anhöriga i deras sorgprocess när det obegripbara har hänt.

Text Annelie Tollerå Foto Axel Arkstål

– Många frågar mig om det inte är tungt att vara med vid så sorgliga tillfällen som begravningar hela tiden. Men jag tycker inte det, säger Cecilia. Jag tänker att döden är en del av livet och jag tycker att det känns betydelsefullt och att det är ett fint uppdrag att finnas med de anhöriga genom begravningen och dess förberedelser.

Bävar inför begravningen

– Många bävar absolut inför begravningen. Människor kan uppleva en osäkerhet inför begravningstjänsten, hur den praktiskt ska gå till men också osäkerhet hur man personligen kommer att må den dagen.

När Cecilia möter människor i sorg märker hon ibland att människor har en bild av begravning som kanske inte alltid stämmer med verkligheten. Hon menar att det finns en föreställning av att begravningar är hemska och mörka och något som man bara måste ta sig igenom.

– För mig är det viktigt att anhöriga känner delaktighet i begravningstjänsten och att den avlidne känns igen i den. Man kan absolut göra en begravning personlig, understryker Cecilia. Det sker genom att man exempelvis kan välja musik som den anhörige tyckte om eller att någon läser något personligt. Det finns många sätt. Mitt mål är att de anhöriga ska kunna se tillbaka på begravningen och känna att den gav ett fint avsked och var en viktig stund.

Begravningsriten

– Vi har också begravningsriten. Kyrkans rit är formad över tid genom generationers generationer. Den riten bär både de anhöriga och mig som präst genom begravningstjänsten. Jag är tacksam för riten och alla dess delar betyder något! Jag tänker att människor har skapat riten för att den ska passa till sitt ändamål. De flesta känner igen orden: "av jord är du kommen, jord ska du åter bli".

– Det är en del av skapelseteologin, berättar Cecilia. Vi är en del av något större.

Cecilia reflekterar över traditionen att

"Av jord är du kommen,
jord ska du åter bli"

säga att "vi kommer hem till Gud".

– Det kan vi göra många bilder av. Jag tror att vi lätt hamnar i fällan att begränsa Gud och vi tänker kanske att vi reser iväg någonstans till någon när vi dör. Till den där gubben på molnet kanske. Jag föredrar att säga att vi blir en del av evigheten. Det är smärtsamt att människor dör och försvinner. Som ett barn en gång sa: "Hon är inte borta, hon har bara flyttat in i mitt hjärta. Vi bär med oss de som har funnits i våra minnen."

– Samtidigt vill jag också ge en bild av hoppet om att den som avlidit finns i en annan verklighet, där allt får komma till sin fulla rätt. Jag vill förmedla bilden av att Gud möter oss med öppna armar och tar emot oss, på något sätt. Vi vill nog alla ha en sådan bild. För mig betyder det att allt inte tar slut.

Medan vi pratar springer Cecilia plötsligt efter kyrkohandboken, som är den bok där riten finns förklarad. Men så lägger hon bort den innan hon har slagit upp den. Hon vill försöka förklara med egna ord istället, det som är så svårt att greppa.

När något blir ogreppbart

– Jag tänker att kyrkan kan hjälpa att sätta ord på livet, när det blir ogreppbart. När det inte går att googla och när det inte finns några självklara svar.

Döden är obegriplig och vi står kvar med frågor och många känslor kring döden. Döden är ju ofrånkomlig. Det är det enda vi vet om våra liv egentligen, att vi en dag ska dö.

– Jag brukar försöka förmedla tanken om att den avlidna kan vara och bli en förebild för oss som lever kvar. Vi kan bära vidare en egenskap som den avlidne haft och fundera på om den avlidne påverkat eller influerat oss på något sätt i våra liv. Även om man har haft en svår relation med den avlidne så kan ändå personens liv ha påverkat till något som man kan vända till något meningsfullt. På så sätt vill jag förmedla tanken om att vi människor, genom våra liv, kan sprida godhet och kärlek vidare och att den avlidnes liv har haft betydelse.

Trots att Cecilia har reflekterat mycket över både livet och döden i sin yrkesroll som präst påpekar hon att hon inte har alla svaren.

– Många tror att bara för att man är präst så har man alla svaren, men så är det inte. Men vi är proffs på begravningar, det är vi. Det kan tyckas bakvänt, men vid en begravning tycker jag att det verkligen handlar om livet. Sorgen har sitt ursprung i kärleken på olika sätt, till exempel i saknad över det som var och det som aldrig blev. Jag sörjer, alltså har jag älskat. •

Blommande begravning

Pia Methander arbetar sedan tio år tillbaka som florist. I sitt arbete möter hon många sörjande som ska ha blommor till begravningar eller sorgestunder. Men vad ska man tänka på och vilken roll spelar egentligen blommor på en begravning?

Text Matilda Eklöf Foto Matilda Eklöf och Pia Methander

Att förlora en anhörig, vän eller någon du håller av är alltid tungt och jobbigt. Då kan det vara viktigt att få ett fint avslut vid exempelvis en begravning. För många är det en chans att säga adjö och minnas den man mist. Begravningsblommor kan vara ett sätt och spegla den bortgångne och få fram en känsla på begravningen. Många tänker att det kanske ska vara de traditionella arrangemangen men det finns inga måsten, menar Pia.

– Det finns inte lika många regler längre vid begravningar. Jag tycker att jag märkt en förändring under de här tio åren tiden jag arbetat som florist, fortsätter hon. Tidigare var det mycket vita nejlikor och andra "begravningsblommor" men idag upplever jag att det finns en mycket större öppenhet och tillåtande känsla. För mig är det mycket viktigare

att arrangemanget stämmer med hur personen var i livet än att det ska följa någon slags tradition. Därför är det också extra viktigt att träffa kunderna när det gäller just en begravning, menar Pia. På det sättet kan hon få reda på om det ska vara elegant, stilren, gulligt eller kanske "skogigt".

– Sorg är en väldigt stark känsla så man får vara rätt finkänslig när man möter ett sorgehus (de närmast anhöriga till den avlidne). Ofta när de kommer vet de kanske inte exakt vilka blommor de vill ha och då måste jag kunna läsa av vad det är för känsla de är ute efter så det kan förmedlas i blomvalet. Det är väldigt viktigt.

Begravningar är viktiga

För Pia är begravningsuppdragen de viktigaste jobben. Hon vill att det ska kännas bra när man sitter på begrav-

ningen och att sorgehuset är nöjda och att det känns rätt för just dem. Sen vad detta innebär spelar mindre roll.

– Det måste inte vara massvis med blommor men det ska vara rätt blommor. Det kan vara jättefint i sin enkelhet. Samma sak gäller vid kondoleansblommor eller att ge bort blommor i allmänhet. Att få blommor innebär ju att man förstår att någon tänkt på en. Det ligger något mer bakom. Det behöver inte vara så himla tjusigt, det kan räcka med en fin ros. Men man förstår att någon tänker på en.

Motsatsen har fyllt en funktion

Pia menar att förändringen gällande just begravnings- och kondoleansblommor är något som pågått länge. När hon började sin utbildning för tio år sedan fick hon berättat för sig att hon hade tur som kom in just då. Då hade traditio-

nerna redan börjat luckras upp något och det var en mer öppen inställning till vilka arrangemang man kunde ha på en begravning.

– Förr var det mer traditionellt. ”Den här blomman är en begravningsblomma, den här är en sorgblomma”. Det var mer uppstyrt. Idag finns det inte lika många regler och det tycker jag är jätteskönt. Jag väljer medvetet att inte arbeta med blommornas ”betydelse” för det känns mer som en begränsning än att det tillför något. Den som är en sorgens blomma för en person kan vara en glädjens blomma för någon annan. Och då är det synd att liksom ”låsa in den”. Man går tillbaka till regelboken och det tycker jag är dumt.

Pia tror att när något pågått under en lång tid så är det bara en tidsfråga innan pendeln slår tillbaka. Då blir det helt motsatt under ett tag men sen med tiden kan det växa fram något nytt ur det. Då har motsatsen fyllt en funktion.

– När jag började så var ju nejlikor en sån här typisk ”begravningsblomma”. Folk kom ofta in och sa att jag kunde använda vilka blommor som helst men bara inte nejlikor. Det var en tråkblomma. Men på tio år har det hänt något. De sista åren jag hade butik kom det ofta in unga människor och köpte nejlikor till sin partner. Så det är uppenbart att det har skett en förändring, säger hon och ler lite.

Nyttigt att tänka på döden

Allmänt tror Pia att det är nyttigt att tänka mer på begravningar och döden i stort. Det är något vi som människor gör för sällan.

– Jag tror det är bra att tänka lite mer på döden. Jag tänker på det varje gång jag går på begravning att det är nyttigt. Man uppskattar livet ännu mer när man kommer ut därifrån. Döden kan vi inte kontrollera. Den kan inte passa in i livet för den kommer när den kommer. Jag var på en begravning en gång med en fantastisk präst som sa just att ”döden är det enda vi kan vara helt säkra på kommer att hända”. Och ändå vill vi låtsas om som den inte finns. Alla är lika inför döden och ju närmare vi lever döden desto mer lever vi. •

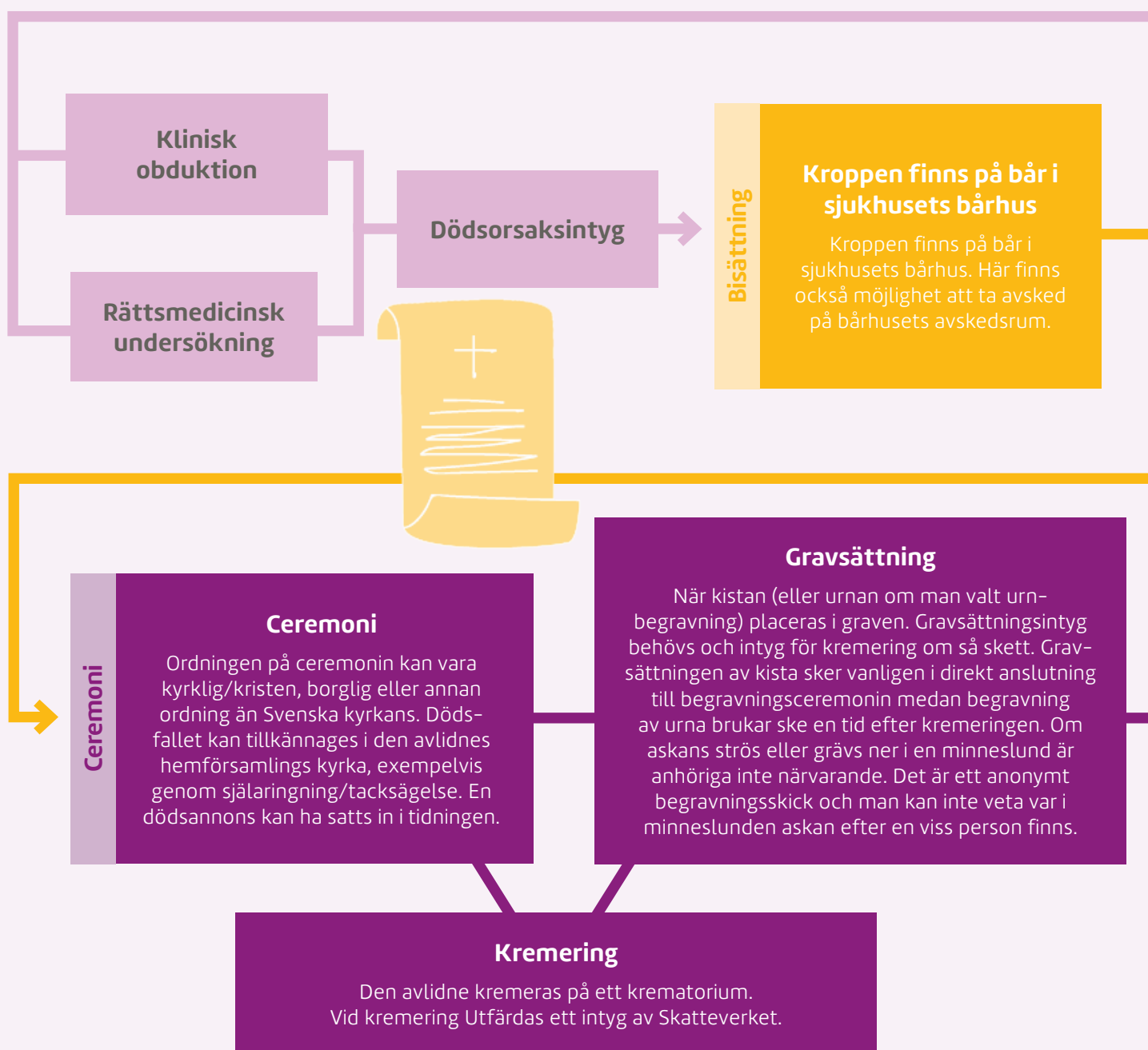
Pia gör många arrangemang till begravningar. Här är några exempel på hur det kan se ut.

Vad händer när någon dör?

När någon dör är det många stenar som sätts i rullning. Samtidigt är det starka känslor och mycket att tänka på. Men vad händer egentligen när någon dör?

Text & illustrationer Matilda Eklöf Källa Wallins begravningsbyrå

★ 1 månad

Gravsättning bör enligt lag ske inom en månads tid. Dispens kan ges.

Dödsfall

Dödsfall

Läkare tillkallas för utfärdande av dödsbevis. Detta sker oavsett hur och var dödsfallet sker.

Läkare

Ett dödsorsaksintyg utfärdas av läkare. Kan läkaren inte ange dödsorsaken sker en klinisk obduktion på sjukhus. I vissa fall kräver detta anhörigas medgivande. Finns misstanke om att dödsfallet inte orsakats av naturliga orsaker kopplas polisen in och det sker en rättsmedicinsk undersökning. Då utfärdar en rättsläkare dödsorsaksintyget.

Svepning

Den döde läggs i kistan och bädden görs iordning. Den döde kammars, händerna läggs tillrätta och eventuella andra minnessaker läggs i kistan. Locket skruvas på.

Bisättningslokal

Kan vara kyrka, gravkapell eller krematorium. Uppställning av kista i väntan på eventuell ceremoni. De anhöriga kan få se den avlidne en sista gång om så önskas.

Gravsättning

Jordbegravning

Kistan gravsätts i jord på en kyrkogård.

Urna i grav

Den avlidne kremas på ett krematorium. Vid kremation utfärdas ett intyg av Skatteverket. Urnen placeras i en urngravplats, minneslund, askgravplats eller askgravlund.

Gravvård

Gravrättsinnehavaren har enligt lag skyldighet att hålla gravplatsen i ordnat och värdigt skick. Gravrättsinnehavaren kan personligen sköta gravskötseln eller köpa tjänsten av någon annan, exempelvis Kyrogårdsförvaltningen.

”Jag hade nog varit en
annan människa om jag
jobbat på ett kontor eller en
industri hela mitt liv”

Lillemor – en klippa på Sjukhuskyrkan

Ett stenkast från Vrinnevisjukhuset ligger Sjukhuskyrkan. I över 20 år har Lillemor Björling arbetat där som sjukhuspräst och möter dagligen människor i behov av samtal och stöd. Det är ett viktigt arbete där man alltid måste sätta de sörjandes behov i främsta rummet.

Text Matilda Eklöf Foto Niclas Fasth

Lillemor började i Sjukhuskyrkan för lite drygt 20 år sedan, 1997. Då var de två präster men idag är hon ensam präst i kyrkan. Helt själv på plats är hon dock inte, förutom Lillemor finns det också en diakon som arbetar heltid samt en musiker och en präst från Equimeniakyrkan som båda arbetar halvtid.

– Här finns hur mycket jobb som helst. Man skulle kunna vara tio präster och det skulle ändå finnas gott om jobb. Vi får förhålla oss efter hur mycket personal vi har, svarar hon på frågan om det inte blir stressigt med så få anställda på en plats där det finns så mycket människor som har ett behov av att bli sedda.

Sjukhuskyrkan finns för alla

– Inom Sjukhuskyrkan arbetar man med alla. Patienter, närstående och personal. Arbetet handlar till stor del om samtal i olika slags situationer. I rummet, på avdelning, i handlednings- och reflektionsgrupper för personal och sen de avsked som sker i avskedsrummet. Ett avsked är när de närstående till en avliden får komma och träffa den döde en sista gång. Detta görs i ett speciellt avskedsrum där de kan få tid att säga adjö.

– Vi har ungefär 100 avsked om året.

De samtalen kan innebära att de kommer och pratar enskilt med oss senare. Alla samtal handlar inte om Gud men Gud finns ju alltid här så jag tror att vetskapen om att jag är präst gör att samtalen blir annorlunda än om man pratar med exempelvis en kurator. De får en annan ton och innehåll, menar hon.

Förutom samtal med de som finns på sjukhuset gör Lillemor och hennes kollegor också krisvigsjar och krisdop.

– Idag är det många som är sambos men inte kommer sig för att gifta sig. Sen kanske någon blir svårt sjuk och då vill de gifta sig. Och samma sak kan vi göra med dop. De flesta sjuka barn tas till sjukhuset i Linköping men vi får göra en del krisdop här också. Sen har vi något som heter namngivnings- och välsignelseakt för de barn som inte hunnit bli döpa innan de gått bort. Man kan inte döpa ett avlidet barn men man kan välsigna dem och ge dem ett namn. Det är det många föräldrar som vill, berättar Lillemor.

Sen tillkommer också mer kyrkliga saker som sångstunder och andrum och andakter på avdelningarna, gudstjänst på söndagar och morgonmässa på torsdagar, tillägger hon.

– Varje torsdag vid tolv sitter vår musiker Hille och spelar musik i huvu-

denträn till sjukhuset. Där finns det en ljusbärare så man kan tända ljus och sen finns alltid någon av oss där om man vill prata. Det är jättefint och brukar bli väldigt bra möten. Vi vill vara där folk är.

Lillemor trycker mycket på att de finns till för alla. De vill att alla ska känna sig hemma och känna att de kan söka stöd hos dem oavsett tro.

– Det är inte säkert att vi träffar på alla människor på sjukhuset även om vi har våra ansvarsområden och går runt på avdelningarna. En del kan säga att de låg på sjukhuset i en vecka men att de aldrig såg oss. Men de får jättegärna höra av sig! Vi kan ju inte vara på alla platser samtidigt men om man hör av sig så kommer vi gärna på besök.

Larmjouren ger stöd i krisens första skede

En stor del av Lillemors arbete går också ut på att samordna den så kallade larmjouren. Kyrkans larmjour står för vardagsberedskapen på sjukhuset. Det innebär att man ska finnas till hands om något händer, exempelvis om någon hastigt dör och deras anhöriga måste underrättas. Lillemor och diakonen Kaisa samt åtta andra präster från stan är med och håller jour i fall något skulle hända på kvällar och helger.

– Vi har jour från klockan fem på kvällen till klockan åtta på morgonen och sen hela helgen. Man har en sökare på sig så man kan bli nådd. Då jobbar vi två och två med en som har jour och en som har så kallad bakjour. Vid dödsbud får vi exempelvis inte åka själva utan då måste vi vara två och samma sak om det blir många på akuten eller om det sker en olycka med flera döda. Då kan man inte vara själv utan man behöver vara flera som hjälps åt, förklarar hon.

Under jouten kan man vara på sjukhuset men det innebär också att åka ut och lämna dödsbud till de närlående när någon hastigt avlidit.

– Man ska aldrig ringa in ett dödsbud om man inte redan kommit överens med de anhöriga om det och det är väntat. Man vet aldrig hur människor reagerar så då är det bättre att vi åker och möter dem direkt. Sen kan man vänta där tills någon anhörig hinner komma och hjälpa dem. Efter det kan de få följa med oss hit till sjukhuset och se den döde. Om det är så att vi får in ett dödsfall där

det finns någon under 18 år i familjen så lämnar vi alltid över det till barntraumateamet som gör en uppföljning efter helgen. Vi har ett väldigt bra samarbete med dem.

Det rent tekniskt svåraste med dödsbud, menar Lillemor, är faktiskt ofta att komma in i huset. Det är vanligt att det är låst även dagtid. Då kan det hända att de får stå utanför tills de blir insläppta eller någon kommer.

– Men ofta får man stå vid porten och ringa och säga att ”vi kommer från sjukhuskyrkan och vi behöver prata med dig” och då kommer de ofta ner och öppnar även om det är mitt i natten. Ringer man på ringklockan på ett hus mitt i natten är det inte säkert att de öppnar men om man ringer på telefonen och berättar vem man är så brukar de öppna. De förstår ju att något hänt, fortsätter Lillemor.

Det finns också en krisstödsgrupp för tillfällen då de på larmjouten och kyrkan inte räcker till. Där ingår Lillemor, barntraumateamet, psykologer,

kuratorer och sjuksköterskor. Denna grupp kallas in vid större olyckor och katastrofer där det behövs extra resurser, exempelvis vid Estoniakatastrofen, tsunamin 2004 och Rambodalsolyckan.

Att arbeta nära döden

Lillemor menar att visst har hennes arbete påverkat henne. Man kan inte arbeta så här nära döden utan att det påverkar en.

– Men på något sätt måste man förhålla sig till det. Jag har jobbat med det här i 20 år och det skulle inte fungerat om jag inte kunnat förhålla mig till döden och det arbete jag gör. Samtidigt känner jag att om man blir känslolokall så är det dags att sluta. Ibland får jag tårar i ögonen och jag känner mycket men jag kan ju inte bryta ihop. Jag är den som ska hjälpa. Jag tror också att man lär sig att inte vara rädd för döden. Att döden är något naturligt och en del av livet. Sen kan det olika gånger komma närmare, exempelvis om det är någon som är lika gammal som min man eller mina barn eller jag själv. Då kommer det närmare och drar till i hjärtat ännu mer. Barn är extra svårt såklart, säger Lillemor och blir tyst ett tag. Det lär man sig aldrig riktigt att hantera, fortsätter hon sen tankfullt.

– Vi som jobbar nära döden, det gör något med oss. Jag hade nog varit en annan människa om jag jobbat på ett kontor eller en industri hela mitt liv. Det är inte en sämre eller en bättre människa utan en annan slags människa brukar jag säga, avslutar hon och ler lite. •

Avskedsrummet

I Sjukhuskyrkan på Vrinnevisjukhuset finns det så kallade avskedsrummet, där man kan få ta ett sista farväl av en anhörig som avlidit. Diakon Per-Olof Engström är en av de tar emot de sörjande. Här berättar han hur det går till när någon kommer för att ta avsked.

Text Annelie Tollerå Foto Niclas Fasth

Alldeles intill sjukhusets patologiska avdelning ligger avskedsrummet. Till patologen har de avlidna kommit från sjukhusets olika delar där de ligger i kylrum i väntan på att få komma till sin begravning.

Per-Olof visar mig först själva avskedsrummet. Det är ett enkelt och vilsamt rum med ljusbärare och ett litet altare med två ljusstakar på varsin sida.

Bakom det lilla altaret finns en gardin längs med hela väggen och Per-Olof skjuter undan den och blottar en dörr.

Som om de sover

– Här finns dörren som leder in till patologen, avslöjar Per-Olof. Han gläntar på dörren och blottar ytterligare ett rum, som är en sluss mellan patologiska avdelningen och avskedsrummet. I slussrummet, som kallas det yttre kylrummet, är det kallt.

– Här ställer personalen från patologen bårn som jag hämtar in till avskedsrummet, säger Per-Olof. Jag brukar kontrollera så att den avlidne ser fin ut. Kanske behöver jag torka bort lite i mungipan. Ibland händer det att den

avlidne inte kan visa sitt ansikte och då lägger jag en vit duk över, men de flesta ser väldigt fridfulla ut. Det ser nästan ut som om de sover.

När Per-Olof tar emot de anhöriga förbereder han dem alltid på vad de kommer att möta när de ser den avlidne.

– Ja, det är viktigt, påpekar han. Jag brukar säga att “den avlidne ser lugn och fridfull ut”, “det ser ut som om hon sover”, eller om jag har behövt lägga över duken, så berättar jag varför jag har lagt en duk över ansiktet.

Ovana att se avlidna

Inför avskedet tänder Per-Olof alltid ljusen i rummet och ser till att det finns

ljus att tända till ljusbäraren. Det tycker han också är en viktig detalj som ger rummet fridfullhet.

Är vi ovana att se döda människor idag?, undrar jag.

– Ja, man såg det som mycket mer naturligt förr och nu har vi till stor del blivit avskärmade från döden i vårt moderna samhälle, säger Per-Olof. Vi har velat ha ett kliniskt samhälle med effektiva rutiner. Många kan tycka att det är otäckt att se en avlidne person, och visst kan folk vara nervösa inför mötet med den döde. En del tar lång tid på sig att kliva in i rummet, och det är okej, säger Per-Olof.

Per-Olofs roll är att finnas i bakgrunden och ge stöd och hjälp om det behövs. För det mesta går han ut och lämnar de sörjande ensamma med sin avlidne. Man får ta god tid på sig. Tiden i avskedsrummet är väl tilltagen.

Ett avsked kan vara viktigt att få för sin sorgprocess, menar Per-Olof, oavsett om det sker här eller redan på en sjukhusavdelning eller kanske vid själva begravningen. Här i avskedsrummet ges i alla fall möjligheten. •

Begravningar genom historien

Det är lätt att tänka att en begravning är något som står utanför tiden och att den mer eller mindre alltid sett likadan ut. Men i verkligheten är det en hel del som förändrats. Men vad fanns det egentligen för traditioner förut och hur har det förändrats?

Text Matilda Eklöf

Foto Wikimedia Commons

Begravningar innan 1900-talet

Förr i tiden var det vanligast att dödsfallen skedde i hemmet. Att en person avled på sjukhus eller annan slags vårdinrättning hörde till ovanligheterna och därför fanns det inte heller någon professionell kår som tog hand om döden. Detta ansvarade istället anhöriga, bekanta och grannar för.

När en person avled var det mycket som skulle göras. Den avlidne skulle tvättas, kroppen svepas, likvaka skulle hållas och begravning anordnas. Bud skulle också skickas till klockaren så att själaringning kunde utföras för den avlidne. Ringningen skulle helst ske

samma dag. Själaringningen uppmanade folket i socknen att be för den avlidne och fungerade också som ett sätt för att underlätta själatåget till himlen och hålla de onda makterna borta.

Hur lång en själaringning var och när den ägde rum berodde mycket på vem personen som avlidit var. Ålder, kön och social rang i socknen spelade stor roll. För spädbarn kunde ringningen vara i enbart några minuter medan den för mycket gamla personer kunde pågå i uppmot en timme. Även tidpunkten spelade stor roll. Ju lägre rang den avlidne hade i socknen desto tidigare på dagen skedde själaringningen. För en backstugusittare kunde ringningen därför börja redan vid åtta på morgonen medan den för en adelsman kunde ske vid middagstid.

Kistan introducerades på medeltiden

Förr i tiden gick det ofta väldigt snabbt mellan att en person avled till att denna gravsattes och kom i jord. Det var också brukligt att begrava den döde utan

omhölje, direkt i jorden. Det var först under medeltiden som tiden mellan dödsfall och begravning förlängdes. Det kan vi tacka adeln för som ville ha större begravningar som tog tid att arrangera. I samband med detta introducerades också kistan som ett sätt att förvara och bevara kroppen. Folk fortsatte dock att begravas direkt i jorden långt in på 1600-talet.

Under denna tid i bondesamhället tillverkades kistan ofta av anhängiga eller av en snickare i byn. I början var kistorna mycket enkla utan färg eller handtag. Först senare kom kistorna att målas i olika färger. Svart för en äldre person och vit, gul eller blå för barn. Det fanns även mycket vidskepelse kring kistan i sig. Den skulle tillverkas på under en dag och utan att man använde någon spik. Istället användes träpluggar som skulle hindra den döde från att gå igen.

Äldre kunde få handskar

Den avlidne kläddes i regel med ett enkelt lakan och vita strumpor. Äldre personer kunde få handskar och de

Ovan Begravningskonfekt

Höger Begravning i Gammelstads kyrkstad, Luleå. Bilden tagen på 1940-talet.

yngre kunde få med sig blommor i kistan. Över ansiktet lades en så kallad svettduk, en tunn vit duk. Senare blev det vanligt med ordentligt sydda svepningar av batist (kammarduk). Det blev också vanligare att lägga ner något i kistan tillsammans med den döde såsom en psalmbok, ett brev, ett porträtt, pengar eller brännvin.

Efter detta lades kistan i en likkammare eller ett uthus där man kunde få komma och se den avlidne. Det var då vanligt att man tog med sig även små barn för att säga adjö till den döde. Dit kunde man också komma om man ville få bot för en sjukdom. Då bad man den döde ta med sig sjukdomen i graven. Vanligt var också att lägga gransris, med taggarna mot kyrkan, vid den dödes bostad för att hindra denne att gå igen.

Brännvin och gravöl

Själva begravningen ägde vanligtvis rum på söndagen innan ordinarie gudstjänst. Vid begravningen bars kistan in så att den döde hade fötterna mot kyrkan. Denna sed var, precis som granriset och träpluggen i kistan, till för att hindra den döde från att gå igen. Det var viktigt att kistan bars då transport med vagn sågs som en stor vanära. Vid begravningen förtärdes mat och dryck under hela tiden, något som fortsatte även efter ceremonin. Gravöl och brännvin var extra populärt och förtärdes i stora mängder.

Under 1600- och 1700-talet var det

inom de högre stånden även vanligt att ge ut så kallad begravningskonfekt till de som närvarande vid en begravning. Det var konfekt som sveptes in i svart eller vitt papper och som sedan dekorerades med änglar, kors eller andra symboler kopplade till döden. Under 1800-talet blev traditionen också vanlig inom bondesamhället. Med tiden blev seden med konfekt dock allt ovanligare och upphörde helt på 1960-talet.

Begravningar efter 1900-talets början

Under första delen av 1900-talet började sakta men säkert en yrkeskår med begravningsbyråer och entreprenörer som kunde ta hand om de döda att bildas. Detta var vanligast i de större städerna där efterfrågan ökade i och med att befolkningens mängden växte.

En annan orsak till begravningsbyråernas framväxt var det stora antal människor som omkom vid Spanska sjukan vid slutet av första världskriget och tiden strax därefter. I och med att så många dog samtidigt och många anhöriga till den döde också insjuknade fanns det inte möjlighet för dem själva att ordna med allt praktiskt inför begravningen. Där kunde begravningsbyråerna då gå in och hjälpa till.

Häst och vagn och handkärror

Under denna tid startade också mer fabriksmässig tillverkning av kistor hos

begravningsbyråerna och de började även tillhandahålla tjänster som svepning av den döde, kistläggning och balsamering. Seden att bära den döde hela vägen hade med tiden kommit att bytas ut mot transport med häst och vagn eller handkärror. Dessa transporter tog tid och därför förvarades den döde ofta i hemmet i väntan på begravningsdagen.

Så visst kan man tänka sig att begravningen är en tradition som alltid sett ut som den gör idag. Men blickar man bakåt ser man att det är en hel del som förändrats, även om bitar av dessa traditioner fortfarande lever kvar idag.

Källor: Nationalencyklopedin, begravningsportalen.se.

Sagt om döden

De döda är inte borta, de har bara gått ett stycke i förväg

Okänd

... och Gud själv ska vara hos dem, och han ska torka alla tårar från deras ögon. Döden ska inte finnas mer, och ingen sorg och ingen klagan och ingen smärta ska finnas mer. Ty det som en gång var är borta.

Uppenbarelseboken 21:3-4

Vi föds ensamma, vi lever ensamma, vi dör ensamma.
Det är bara kärlek och vänskap som kan skapa den momentana illusionen att vi inte är ensamma.

Orson Welles

Man kan döda en man,
men man kan inte döda ett budskap. Man kan döda en önskan, men man kan inte döda sanningen.

Thomas Di Leva

Ingen vet om döden ej är **det bästa som kan hända människan**. Ändå fruktar människorna den, som om de visste att den var **det värsta av allt ont**.

Platon

**Lev ditt eget liv,
för du skall dö
din egen död.**

Latinskt ordspråk

*Mitt i livet händer det
att döden kommer och
tar mått på människan.
Det besöket glöms och
livet fortsätter. Men
kostymen sys i det tysta.*

Tomas Tranströmer

**"Man måste lära sig
att leva så att man
blir vän med döden.
Tror jag tralala."**

Astrid Lindgren till Margareta Strömstedt under inspelningen av ett tv-program om Astrid, när Astrids son dött.

**Jesus sade: "Jag är uppståndelsen och livet.
Den som tror på mig ska leva om han än dör."**

Johannes 11:25

NÄSTA NUMMER

hej|livet

I DIN BREVLÅDA
17 SEPTEMBER 2018

tema:
Dopet

Mötet med andra människor

Som begravningsentreprenör så konfronteras man naturligtvis med döden, men de anhöriga vi möter är människor i livets alla faser och skeden och det är mötet med anhöriga som upptar den största delen av arbetet. Det är en förmån att tillsammans med de anhöriga få utforma en personlig ceremoni för den avlidne där vi gör begravningen till en hyllning till den avlidnes liv och skapar en positiv upplevelse att bära med sig i framtiden.

Ibland får jag frågan om det sker några förändringar i begravningsbranschen. Begravningar är ett område som är omgivet av traditioner och konventioner som skiljer sig från stad till stad och från stad till landsbygd men också från norr till söder. Under mina snart 35 år inom begravningsbranschen har det skett en del förändringar. Det är mer och mer så att man vill gå från det traditionella till det speciella som hör samman med den person som har avlidit. Det är ofta som den avlidne själv har talat om hur man vill ha det med begravningsceremonin. Om det inte finns några anteckningar eller dokument som den avlidne lämnar efter sig så försöker de anhöriga göra begravningen som man tror att den avlidne velat ha den.

För oss inom begravningsbyråverksamheten gäller det att bejaka de personliga önskemålen för att främja utvecklingen av denna i mångt och mycket inte så förändringsbenägna bransch. Om jag till exempel jämför vilka sånger som valdes för trettio år sedan med de som är vanliga nu för tiden så har begravningarna "moderniserats" väldigt mycket. Andelen borgerliga begravningar har ökat de senaste tio- femton åren och även inslag av andra religioner har också ökat i och med det mångkulturella samhälle vi lever i idag.

Många kategorier av människor konfronteras med döden i sina yrken, till exempel de som arbetar inom räddningstjänsten, ambulans, polis, akutvården och övriga inom vården, inte minst äldreboendet. Inom alla dessa kategorier av yrken är det alltid ett professionellt bemötande som präglar kontakten med anhöriga och närstående. Så även för oss. Vår uppgift är att ordna det praktiska genomförandet av begravningen så att de anhöriga får ägna sig åt sitt sorgearbete, även om man också får vara delaktig i det man önskar.

En allt större del av begravningsbyråns verksamhet är familjejuridik, t.ex. testamenten, äktenskapsförord, samboavtal, gåvobrev, bouppteckning, dödsboförvaltning och arvskiftet som är områden vi bistår med att utreda och upprätta dokument för. Juridiken är allt mer komplicerad i och med de familjebildningar som finns idag.

Även om döden är det säkraste faktum vi står inför så kan man inte helt och hållet förbereda sig för den. Inför den blir det alltid en tid av eftertanke och reflektion. Jag vill sammanfatta detta i Alf Henrikssons korta strofer.

*Ibland liksom hejdar sig tiden ett slag, och
något alldeles oväntat sker.
Världen förändrar sig varje dag, men
ibland blir den aldrig densamma mer.*

Roland Källsten

Westergrens Begravningsbyråer med bl.a. Begravningsbyråerna Timglaslet och Björkdahls i Norrköping.

hej | Där

SETAREH YOUSEFI

Du recenserar film i Folkbladet. Varför älskar du film så mycket?

Därför att filmer tar med oss på olika sorters resor och ger oss erfarenheter som vi inte alltid hinner uppleva. Därför att film är ett sätt att få känna delad verklighet med andra människor. Därför att historier gör livet lättare. Därför att film reflekterar livet och på så sätt hjälper oss i livet, om vi är beredda att lyssna ordentligt.

De flesta har mist någon. Vem minns du?

Jag har både bekanta och nära som gått bort. Det jag tycker är speciellt är att de alltid är med mig. Den som gått bort finns i minnen, staden, livet, situationen, de finns kvar, även om det inte är samma sak som om de vore här.

Vad skulle du vilja åstadkomma under din tid på jorden?

En del av mig skulle vilja göra stor skillnad. Men i stort vill jag ha gjort livet lite lättare för de omkring mig och för så många som möjligt som inte är nära mig. Att människor mått lite bättre för att jag fanns. Framförallt vill jag åstadkomma godhet på alla sätt jag kan.